

TURISTIČKA DESTINACIJA OPĆINA GENERALSKI STOL - MOGUĆNOSTI RAZVOJA RURALNOG TURIZMA

Tomičić, Jurica

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac
University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:383503>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied
Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

Jurica Tomičić

**TURISTIČKA DESTINACIJA OPĆINA GENERALSKI STOL – MOGUĆNOSTI
RAZVOJA RURALNOG TURIZMA**

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2021.

Veleučilište u Karlovcu
Poslovni odjel
Stručni studij ugostiteljstva

Jurica Tomičić

**TURISTIČKA DESTINACIJA OPĆINA GENERALSKI STOL – MOGUĆNOSTI
RAZVOJA RURALNOG TURIZMA**

ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Osnove specifičnih oblika turizma

Mentor: dr. sc. Mateja Petračić, viši predavač

Broj indeksa autora: 0618617117

Karlovac, listopad 2021.

SAŽETAK

Ovaj završni rad bavi se turističkom destinacijom Općina Generalski Stol, te mogućnostima razvoja ruralnog turizma u ovome kraju. Provedena je inventarizacija resursa za razvoj resursa, te su analizirani smještajni kapaciteti i stanje, i provedena je SWOT analiza na Općini Generalski Stol. Utvrđuje se utjecaj pandemije Covid-19 na turizam, odnosno turističke dolaske i turistička noćenja, stavove i navike turista, te poslovanje gospodarskih subjekata povezanih s turizmom. Rad analizira mogućnost razvoja ruralnog turizma kao dugoročne strategije razvoja turizma u Općini Generalski Stol, te kao specifičnog oblika turizma koji bi mogao biti otporan na razne krize, kao što je u ovome trenutku slučaj sa pandemijom Covid-19.

KLJUČNE RIJEČI: Generalski Stol, otpornost, ruralni turizam, specifični oblici turizma

SUMMARY

This paper deals with the tourist destination of the Municipality of Generalški Stol, and the possibilities for the development of rural tourism in this area. An inventory of resources for resource development was conducted, accommodation capacities and condition were analyzed, and a SWOT analysis was conducted in the Municipality of Generalški Stol. The impact of the Covid-19 pandemic on tourism is determined, that is tourist arrivals and overnight stays, attitudes and habits of tourists, and the business of economic entities related to tourism. The paper analyzes the possibility of developing rural tourism as a long-term strategy of development of tourism in Municipality of Generalški Stol, and as a specific form of tourism that could be resilient to various crises, as is currently the case with the COVID-19 pandemic..

KEYWORDS: Generalški Stol, resilience, rural tourism, specific forms of tourism

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	1
1.3. Sadržaj i struktura rada	1
2. INVENTARIZACIJA RESURSA ZA RAZVOJ TURIZMA OPĆINE GENERALSKI STOL	2
2.1. Opće značajke Generalskog Stola	2
2.2. Gospodarske značajke Generalskog Stola.....	4
2.3. Osnovna obilježja raspoložive resursne osnove za razvoj turizma na području Općine Generalski Stol.....	5
2.3.1 Prirodni turistički resursi	5
2.3.2. Antropogeni turistički resursi	6
2.3.3. Manifestacije	9
2.4. Analiza smještajnih kapaciteta Općine Generalski Stol.....	10
3. ANALIZA STANJA	11
3.1. Analiza turističkog prometa Općine Generalski Stol.....	11
3.2. Analiza emitivnih turističkih tržišta Općine Generalski Stol	13
3.3. Analiza dionika	15
3.3.1. Gospodarski sektor	15
3.3.2. Javni sektor.....	15
3.3.3. Civilni sektor.....	16
3.4. Analiza stanja važnih turističkih zona	17
3.5. Analiza okruženja	18
4. SWOT ANALIZA TURIZMA OPĆINE GENERALSKI STOL	19
5. UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA TURIZAM.....	21
5.1. Posljedice pandemije na dolaske i noćenja u turizmu	22
5.2. Posljedice pandemije na gospodarske subjekte povezane s turizmom	23

5.3. Utjecaj pandemije na stavove i navike turista.....	24
6. MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA BUDUĆEG RAZVOJA RURALNOG TURIZMA OPĆINE GENERALSKI STOL.....	25
6.1. Opće značajke ruralnog turizma.....	25
6.1.1. Pojam ruralnog turizma.....	25
6.1.2. Razvoj i pravno uređenje ruralnog turizma u Hrvatskoj.....	26
6.1.3 Činitelji ponude i potražnje u ruralnom turizmu.....	28
6.2. Prilike za razvoj ruralnog turizma u Općini Generalski Stol.....	30
6.2.1. Strateški dokumenti i postojeći resursi za razvoj.....	30
6.2.2. Prijedlozi mjera i radnji za razvoj ruralnog turizma.....	32
6.2.3. Ruralni turizam u kontekstu održivog razvoja i pandemije Covid-19.....	34
6.3. Izazovi razvoja ruralnog turizma u Općini Generalski Stol.....	36
6.3.1. Izazovi na području gospodarstva i infrastrukture.....	36
6.3.2. Izazovi razvoja ruralnog turizma u kontekstu pandemije Covid-19.....	37
6.4. Financiranje i marketing ruralnog turizma u Općini Generalski Stol.....	37
6.4.1. Financiranje ruralnog turizma.....	37
6.4.2. Marketing ruralnog turizma.....	38
7. ZAKLJUČAK.....	42
POPIS LITERATURE.....	44
POPIS SLIKA.....	48
POPIS TABLICA.....	48
POPIS GRAFIKONA.....	48
POPIS GRAFIČKIH PRIKAZA.....	48

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovog završnog rada je mogućnost razvoja ruralnog turizma u Općini Generalski Stol, kao dugoročne strategije za razvoj turizma, te u kontekstu prilagodljivosti i otpornosti izvanrednim situacijama, kao što je slučaj sa aktualnom pandemijom Covid-19.

Cilj rada je analizirati činjenično stanje Općine Generalski Stol, njegovih gospodarskih subjekata, prirodne i antropogene resurse, smještajne kapacitete i turistički promet. Zatim se provodi SWOT analiza, te utvrđuje utjecaj pandemije na turizam. Na kraju se definiraju mogućnosti i ograničenja budućeg razvoja ruralnog turizma u Općini Generalski Stol.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Podaci za završni rad su prikupljeni iz stručne literature, stručnih članaka, internetskih stranica, strateških dokumenata, pravnih propisa, te putem elektroničke pošte u komunikaciji sa institucijama. Metode korištene pri izradi rada su: metoda analize, kompilacije, deskripcije i sinteze, te istraživanja za stolom

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad se sastoji od uvoda, razrade i zaključka. U uvodu su navedeni predmet i cilj rada, izvori i metode prikupljanja podataka, te sadržaj i struktura rada. Razrada je podijeljena na inventarizaciju resursa za razvoj turizma Općine Generalski Stol, analizu smještajnih kapaciteta, analizu stanja, SWOT analizu, utjecaj pandemije Covid-19 na turizam, te mogućnost razvoja ruralnog turizma u Općini Generalski Stol. Na kraju se nalazi zaključak u kojem je ukratko obuhvaćen cijeli rad i u kojem se daje odgovor na pitanje ima li Općina Generalski Stol mogućnosti za razvoj ruralnog turizma.

2. INVENTARIZACIJA RESURSA ZA RAZVOJ TURIZMA OPĆINE GENERALSKI STOL

2.1. Opće značajke Generalskog Stola

Općina Generalski Stol nalazi se u središnjoj Hrvatskoj, na spoju Panonske i Gorske Hrvatske, te na tromeđi Like, Gorskog Kotara i Korduna. Pripada Karlovačkoj županiji. Sa sjeverne strane graniči sa Gradom Duga Resa, na sjeveroistoku i istoku sa Općinom Barilović, na zapadu sa Općinom Bosiljevo, na sjeverozapadu s Općinom Netretić, a na jugu sa Gradom Ogulin. Površina Generalskog Stola iznosi 100 km². Nalazi se na nadmorskoj visini od 400 metara. Generalski Stol se sastoji od 26 naselja, a to su: Brčković Draga, Crno Kamanje, Dobreniči, Donje Bukovlje, Duga Gora, Erdelj, Generalski Stol, Goričice Dobranske, Gorinci, Gornje Bukovlje, Gornji Zvečaj, Gradišće, Jankovo Selište, Keiči, Lešće, Lipa, Lipov Pesak, Mateško Selo, Mrežnički Brest, Petruniči, Protulipa, Radočaji, Sarovo, Skukani, Tomašiči i Trnovo.¹

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, Generalski Stol ima 2.642 stanovnika, 17,41% manje nego 2001. godine, kada je imala 3.199 stanovnika. Procjenjuje se da je u 2019. godini imala 2.190 stanovnika, odnosno 17,10% manje nego 2011. godine. Stanovništvo Generalskog Stola čini 2,05% stanovništva Karlovačke županije, koja je 2011. godine imala 128.899 stanovnika.²

Generalski Stol ima karakter lokalnog središta s gravitacijskim područjem do 5.000 stanovnika. Spada u rijetko naseljena područja s raspršenim naseljima seoskog karaktera, koja na sebe vežu zaselke. Sva naselja imaju ruralni karakter, osim Generalskog Stola, koji ima semiurbani karaktero. Karakterizira ih rijetko izgrađena struktura s obiteljskim kućama i pratećim gospodarskim objektima.³

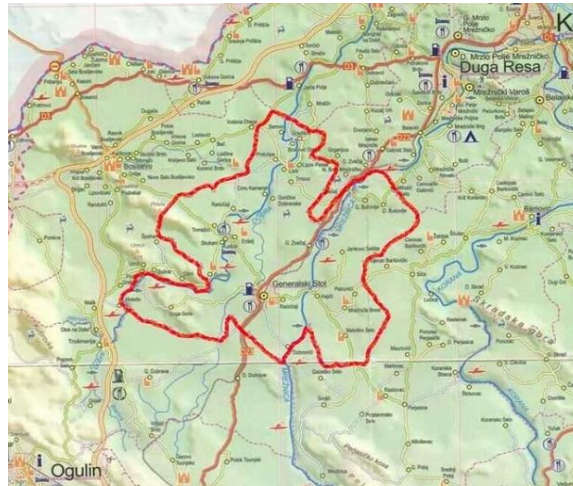
¹ Općina Generalski Stol, <https://generalski-stol.hr>

² Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>

³ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol br. 3/07.

U prometnom smislu, smješten je uz Jozefinsku cestu (Karlovac-Senj), u blizini autoceste Zagreb-Rijeka i Zagreb-Split, te na pruzi Zagreb-Rijeka. Ovakav položaj ga čini dobro povezanim sa cijelom Hrvatskom.⁴

Slika 1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ OPĆINE GENERALSKI STOL

Izvor: Generalski Stol, <http://generalski-stol.hr>

U Generalskom Stolu prevladava umjereno kontinentalna prema planinsko-kontinentalnoj klimi. Količina oborina varira. Srednja godišnja temperatura iznosi 15°C. Najtopliji mjeseci su srpanj i kolovoz, a najhladniji prosinac i siječanj. Veliki utjecaj na mikroklimu ovog područja imaju vodotoci.⁵

Generalški Stol ima dugu povijest, koja seže u željezno doba, kada su ovdje bili naseljeni Japodi. U prvom stoljeću prije Krista, prostor je bio pod vlašću Rimljana. U ranom srednjem vijeku, ovaj prostor napadaju Goti, Langobardi i Huni. Slaveni i Avari se doseljavaju oko 600. godine, čime počinje hrvatski dio povijesti. U vrijeme nastanka prvih država, nalazio se na granici između Dalmatinske i Panonske Hrvatske. Od 1094. godine, pripadao je Zagrebačkoj biskupiji. U srednjem vijeku se spominjao pod imenom Lipovac. Događali su se i prodori Turaka. Krajem 16. stoljeća potpao je pod Hrvatsku krajinu. Današnji naziv potječe iz 17. stoljeća, kada je karlovački general Vuk II. Krsto Frankopan ovdje imao sjedište, odnosno stol gdje je sudio, stoga je mjesto prema njemu i dobilo naziv Generalški Stol.⁶

⁴ Generalski Stol, <https://generalski-stol.hr>

⁵ Ibidem

⁶ Ibidem

2.2. Gospodarske značajke Generalskog Stola

Radni kontingent Generalskog Stola u 2011. godini iznosio je 1.684 osoba, odnosno 8,23% manje nego 2001. godine, kada je iznosio 1.935 osoba.⁷

Veliki udio stanovništva bavi se poljoprivredom kao osnovnom ili dopunskom djelatnošću.⁸ Prema Upisniku poljoprivrednika, registrirano je 142 poljoprivrednika, od čega: 127 obiteljskih gospodarstava, 13 samoopskrbnih poljoprivrednih gospodarstava i dva trgovačka društva.⁹

Prema Obrtnom registru, trenutno je aktivno 33 obrta. Obuhvaćaju poslove kao što su: instalacije, zidarstvo, trgovina, ugostiteljstvo, stolarija, te oglašavanje.¹⁰

Prema podacima iz Registra godišnjih financijskih izvještaja, trenutno je aktivno 20 trgovačkih društava, od čega: 15 društva s ograničenom odgovornošću i pet jednostavnih društava s ograničenom odgovornošću. U 2020. godini, njihovi ukupni prihodi iznosili su 15.955.271,00 kuna, a ukupni rashodi 14.931.560,00 kuna. Dobit poslovne godine je iznosila 1.469.557,00 kuna, a gubitak poslovne godine je iznosio 609.908,00 kuna. Najboljih pet trgovačkih društava u 2020. godini prema ostvarenoj dobiti poslovne godine bila su: Tehno Nebula d.o.o. (832.414,00 kuna), Trgo-Dil d.o.o. (163.461,00 kuna), PatentArt d.o.o. (103.734,00 kuna), Convexo d.o.o. (97.874,00 kuna) i Halar-Gradnja d.o.o. (77.000,00 kuna).¹¹

Prema podacima iz Državnog zavoda za statistiku, na dan 31. ožujka 2021. godine, stanje zaposlenosti u pravnim osobama Generalskog Stola bilo je sljedeće, zajedno s udjelom u ukupnom broju zaposlenih: u prerađivačkoj industriji bilo je zaposleno 18 osoba (24%), u građevinarstvu dvije osobe (3%), u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane šest osoba (8%), u stručnim, znanstvenim i tehničkim djelatnostima pet osoba (7%), u javnoj upravi i obrani, te obveznom socijalnom osiguranju pet osoba (7%), u obrazovanju 38 osoba (50%), te u djelatnostima zdravstvene zaštite i socijalne skrbi dvije osobe (3%). U pravnim osobama zaposleno je ukupno 76 osoba.¹²

⁷ Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>

⁸ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol br. 3/07.

⁹ Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, <https://www.aprrrr.hr>

¹⁰ Obrtni registar, <https://pretrazivac-obrta.gov.hr>

¹¹ Registar godišnjih financijskih izvještaja, <https://rgfi.fina.hr/IzvjestajiRGFI.web>

¹² Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>

2.3. Osnovna obilježja raspoložive resursne osnove za razvoj turizma na području Općine Generalski Stol

2.3.1 Prirodni turistički resursi

Kao što je navedeno, na ovom prostoru prevladava umjereno kontinentalna prema planinskoj-kontinentalnoj klimi. Srednja godišnja temperatura iznosi 15°C, najtopliji mjeseci su srpanj i kolovoz, a najhladniji prosinac i siječanj.¹³

Od geomorfoloških resursa, ovdje se nalazi Skubinova spilja. Smještena je na lijevoj obali rijeke Dobre. Ukupna dužina prohodnosti iznosi 181 metar. Ministarstvo Kulture ju je 11. svibnja 2011. godine proglasila kulturnim dobrom Republike Hrvatske. U antičko doba je bila korištena kao nekropola, odnosno grobnica Rimljana.¹⁴

Od hidroloških resursa, Generalski Stol raspolaže s rijekama i ljekovitim termalnim izvorom. Ovdje protječu rijeke Mrežnica i Dobra. Obilježava ih čistoća i sačuvanost. Rijeka Mrežnica je zaštićena kroz ekološku mrežu Natura 2000 prema Direktivi o staništima, pod nazivom „Mrežnica-Tounjčica“.¹⁵ Jedna od znamenitosti su njezini slapovi, kojih na području Generalskog Stola ima 22.¹⁶

Slika 2. SLAP NA RIJECI MREŽNICI

Izvor: Generalski Stol, <http://generalski-stol.hr>

¹³ Generalski Stol, <http://generalski-stol.hr>

¹⁴ Ibid

¹⁵ Natura 2000, <https://natura2000.eea.europa.eu>

¹⁶ Turistička zajednica Karlovačke županije, <https://visitkarlovacounty.hr>

Rijeka Dobra se ističe zaštićenim krajobrazom dijela obalnog pojasa.¹⁷ U naselju Lešće nalaze se ljekoviti termalni izvori. Na njima su izgrađene toplice, jedine u ovom dijelu Hrvatske. Bili su poznati u antičko doba i u doba Napoleona.¹⁸

Od biogeografskih resursa, utvrđena su staništa mješovite hrastovo-grabove šume, čiste grabove šume, primorske, termofilne šume i šikare medunca, mezofilne livade Srednje Europe, te europske suhe vrištine i travnjaka trave tvrdače.¹⁹

2.3.2. Antropogeni turistički resursi

U naselju Gornje Bukovlje nalazi se arheološko nalazište Gradišće Bukovlje. Ima status preventivno zaštićenog dobra. Potječe iz razdoblja između četvrtog tisućljeća prije nove ere i šestog stoljeća nove ere. Radi se o pravokutnoj gradini, odnosno kasnoantičkoj utvrdi osnaženoj obrambenim zidovima i s najmanje dvije kule. Na najvišem dijelu platoa bila je jednobrodna kršćanska crkva iz petog stoljeća.²⁰

U naselju Crno Kamanje nalazi se mlin na rijeci Dobri. Ima status zaštićenog kulturnog dobra. Izgrađen je 1876. godine. Ima pravokutni oblik, s dvostrešnim krovom. Unutra se nalazi jedna prostorija s mlinskim postrojenjem. Bila je u funkciji do Domovinskog rata.²¹

Crkva svetog Antuna Padovanskog i kapela poklonac smješteni su u središtu Generalskog Stola. Imaju status zaštićenog kulturnog dobra. Izgrađeni su 1829. godine. Crkva je jednobrodna građevina pravokutnog tlocrta s užim polukružnim svetištem, sakristijom, te zvonikom iznad glavnog pročelja. Primjer je krajiške tipizirane sakralne građevine građene u klasicističkom stilu.²²

¹⁷ Generalski Stol, <http://generalski-stol.hr>

¹⁸ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol br. 3/07.

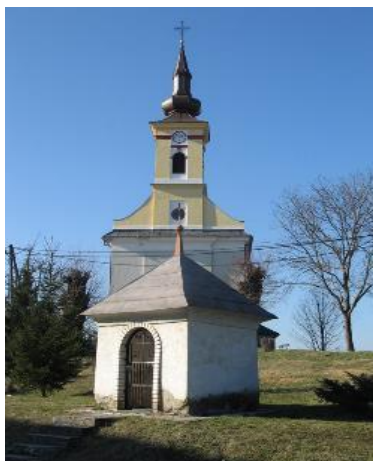
¹⁹ Ibid

²⁰ Registar Kulturnih Dobra, <https://registar.kulturnadobra.hr>

²¹ Ibid

²² Ibid

Slika 3. CRKVA SVETOG ANTUNA PADOVANSKOG I KAPELA POKLONAC

Izvor: Registar Kulturnih Dobra, <https://registar.kulturnadobra.hr>

U naselju Lipa nalaze se Kurija Lipa, Crkva svetog Nikole Biskupa i kurija župnog dvora. Kurija Lipa ima status zaštićenog kulturnog dobra. Potječe iz 18. stoljeća. Kurija i dvije gospodarske prizemnice ograđene su kamenom ogradom otvorenom kolnim ulazom. Kurija je kamena prizemnica skromnije arhitektonske koncepcije, te jednostavnog vanjskog oblikovanja. Crkva svetog Nikole Biskupa i kurija župnog dvora imaju status zaštićenog kulturnog dobra. Crkva je izgrađena 1742. godine, a kurija 1842. godine. Crkva je jednobrodna, pravokutnog tlocrta, s poligonalnim svetištem, sakristijom, te zvonikom iznad glavnog pročelja. Kurija je jednokatnica pravokutnog tlocrta i jednostavnog vanjskog oblikovanja.²³

U naselju Mateško Selo nalazi se Kapela svetog Jurja. Ima status zaštićenog kulturnog dobra. Potječe iz 12. stoljeća. To je najstarija kapela na karlovačkom području. To je jednobrodna građevina pravokutnog tlocrta s užim pravokutnim svetištem, zvonikom na preslicu i otvorenim predvorjem ispred glavnog pročelja. Građena je dijelom od rimskih spolija-sanduka i poklopaca urni i sarkofaga.²⁴

U naselju Gorinci nalazi se Crkva svetog Jurja Mučenika. Ima status zaštićenog kulturnog dobra. Izgrađena je 1742. godine. To je jednobrodna barokna građevina križnog tlocrta, s poligonalnim svetištem, sakristijom južno uz svetište, dvije bočne poligonalne kapele te zvonikom iznad pročelja. Opremljena je baroknim i klasicističkim inventarom.²⁵

²³ Registar Kulturnih Dobra, <https://registar.kulturnadobra.hr>

²⁴ Ibid

²⁵ Ibid

U naselju Erdelj nalaze se Crkva svetog Mihovila i most na rijeci Dobri. Crkva svetog Mihovila ima status zaštićenog kulturnog dobrog. Potječe iz 18. stoljeća. To je manja barokna građevina, jednostavnog vanjskog oblika, te prostora pravoutnog tlocrta s trostranim svetištem i zvonikom na preslicu. Most na rijeci Dobri ima status zaštićenog kulturnog dobra. Izgrađen je 1885. godine. Smješten je na prometnici koja povezuje Karolinsku i Jozefinsku cestu. Sagrađen je od kamena s četiri pravilno ritmizirana polukružno završena svođena lučna otvora jednakog raspona. Primjer je kamene mostogradnje druge polovice 19. stoljeća sa sačuvanim konstruktivnim i oblikovnim karakteristikama.²⁶

U Prostornom planu uređenja Općine Generalski Stol popisana su brojna nepokretna kulturna dobra za koje se smatra da bi trebali biti zaštićeni, kao što su: civilne građevine i sklopovi, javna plastika, etnološka baština, arheološki lokaliteti, memorijalna obilježja, povijesne komunikacije, te povijesna naselja.²⁷

Od nematerijalne kulturne baštine mogu se naći rozanje, bećarac i guci.

Rozanje je *kratki solistički vokalni oblik kojima je tekstualna osnova deseterački distih, za koji je osobit melizmatički uvod na slogu „oj“ koji prethodi svakom stihu.*²⁸ Također je minijaturna literarna forma dvodijelne strukture. Ministarstvo kulture uvrstilo ju je 2010. godine na Listu nematerijalnih kulturnih dobara. Mogu se izvoditi uz pratnju gucov. Sadrže filozofiju, običaje, psihologiju i društvena ponašanja zajednice. Kroz njih su na slobodniji i opušteniji način iznosili viđenja svijeta, razmišljanja i osjećaje. Bile su prisutne u svakodnevnom životu i svečanim trenucima. U svrhu očuvanja baštine, održavaju se manifestacije i smotre folklor, kao što je „Večer selskih gucov“.²⁹

Bećarac je napjev čiji je važni čimbenik vokalna i/ili instrumentalna glazba. Karakterističan je za područje Slavonije, Baranje i Srijema, ali je postao dijelom većine kontinentalne Hrvatske, osobito krajeva koji imaju slične oblike pjevanja. Tekstovi su uglavnom vedroga i veseloga karaktera, najčešće prožeti alegorijama i metaforama. Sastoji se od dva rimovana deseteračka stiha. Prvi tvori tezu, a drugi je najčešće humorna antiteza prvom. Našao se na Listi nematerijalne kulturne baštine, a 2011.

²⁶ Registar Kulturnih Dobra, <https://registar.kulturnadobra.hr>

²⁷ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol, 3/07.

²⁸ Kolić, I., (2016), *Rozalice kao usmenoknjiževni minijaturni oblik*, Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

²⁹ Ibid

godine postao zaštićen od strane UNESCO-a. Izvodi se na pučkim događajima i privatnim slavljinama. U Generalskom Stolu razlikuju muške, ženske, prigodne, zavičajne, skupe i proste bećarce.³⁰

Glazbeni izričaj guci s područja Karlovačke županije imaju status zaštićenog kulturnog dobra. Potječe iz 18. stoljeća. Guci su tradicijski sastav svirača koji se sastoji od gudačkih glazbala. Svirali su na svadbama, proštenjima i drugim okupljanjima zajednice.³¹

Slika 4. GUCI KUD-A "IZVOR" GENERALSKI STOL

Izvor: Registar Kulturnih Dobra, <https://registar.kulturnadobra.hr>

2.3.3. Manifestacije

U organizaciji KUD-a „Lipovac“ organiziraju se fašnik, Jurjevo i Ivanjski krijes. Zaštitnik Generalskog Stola je sveti Antun, koji se slavi 13. lipnja. Tim povodom održava se manifestacija Antunovske svečanosti. U 2019. godini održano je 24. izdanje. Održavali su se od 1. lipnja do 6. srpnja. Program je sadržavao sljedeće događaje: 23. Međužupanijski susret hrvatskih branitelja (u organizaciji Udruge HVIDRA Generalski Stol), biciklijada (u organizaciji Športskog društva Generalski Stol), Integrirani dan „Mogu-hoću-znam“ (izložba učeničke zadruge „Lipovac“, predstava teatra POCO-LOCO, radionica za djecu i odrasle), Dan Općine Generalski Stol (polaganje vijenaca na Spomen ploču i paljenje svijeća, misa i svečana sjednica Općinskog vijeća), postava informativne ploče o osnovnim podacima o župi povodom

³⁰ Malović, L., (2020), *Bećarac kao usmenoknjiževni oblik*, Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište Jurje Dobriće u Puli

³¹ Registar Kulturnih Dobra, <https://registar.kulturnadobra.hr>

190. obljetnice izgradnje župne crkve (u organizaciji Udruge KOVAN), malonogometni turnir (u organizaciji Športskog društva Generalski Stol), te 24. susret folklornih društava (u organizaciji KUD-a „Lipovac“ Generalski Stol).³²

2.4. Analiza smještajnih kapaciteta Općine Generalski Stol

U Generalskom Stolu, prema podacima sa stranica Booking.com, AirBnb.com i Hrvatske turističke zajednica, trenutno ima otprilike osam smještajnih objekata, koji ukupno broje 97 ležajeva. Većina njih su objekti u domaćinstvu, točnije kuće za odmor. Među njima se nalaze Guest House „Pinus“ (dvije smještajne jedinice i pet ležajeva), Holiday home „Mrežnički šum“ (dvije smještajne jedinice i pet ležajeva), Holiday Home „Deer Grove“ (dvije smještajne jedinice i osam ležajeva), Kuća za odmor „Zeleni biser“ (dvije smještajne jedinice i pet ležajeva), Koliba „Casa con Vista“ (pet smještajnih jedinica i 11 ležajeva, te kategorija tri zvjezdice), te Kuća za odmor „Zelena bajka“ (dvije smještajne jedinice, šest ležajeva i kategorija dvije zvjezdice).³³ Jedini hostel je Hostel Toplice Lešće, koji broji 52 ležajeva.³⁴ Jedini smještajni objekt u kategoriji Bed and Breakfast je „Gea“ Bed and Breakfast, koji ima dvije smještajne jedinice, pet ležajeva i kategoriju tri zvjezdice.³⁵

Slika 5. TOPLICE LEŠĆE

Izvor: Crno jaje, <https://www.crojaje.hr>

³² Općina Generalski Stol, <https://generalski-stol.hr>

³³ AirBnb, <https://hr.airbnb.com>

³⁴ Hrvatska turistička zajednica, <https://croatia.hr>

³⁵ Booking.com, <https://www.booking.com>

3. ANALIZA STANJA

3.1. Analiza turističkog prometa Općine Generalški Stol

U sljedećoj tablici prikazani su turistički dolasci i turistička noćenja domaćih i stranih turista u razdoblju od 2018. godine do 2020. godine u Generalskom Stolu

Tablica 1. TURISTIČKI DOLASCI I TURISTIČKA NOĆENJA DOMAĆIH I STRANIH TURISTA U RAZDOBLJU 2018.-2020. GODINE U OPĆINI GENERALSKI STOL

Godina	Broj turističkih dolazaka			Broj turističkih noćenja		
	Domaći turisti	Strani turisti	Ukupno	Domaći turisti	Strani turisti	Ukupno
2018.	2.443	1.415	3.858	5.746	4.431	10.177
2019.	2.387	1.247	3.634	5.347	4.366	9.713
2020.	1.782	547	2.329	3.700	1.868	5.568

Izvor: Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>

Iz tablice se vidi da se u 2019. godini, broj turističkih dolazaka domaćih turista smanjio za 2,29%, sa 2.443 na 2.287 turističkih dolazaka. U 2020. godini, broj turističkih dolazaka se smanjio za 25,35%, sa 2.387 na 1.782 turističkih dolazaka. U 2019. godini, broj turističkih noćenja domaćih turista se smanjio za 6,94%, sa 5.746 na 5.347 turističkih noćenja. U 2020. godini, broj turističkih noćenja se smanjio za 34,15%, sa 5.347 na 3.700 turističkih noćenja.³⁶

Među stranim turistima, broj turističkih dolazaka u 2019. godini smanjio se za 11,87%, sa 1.415 na 1.247 turističkih dolazaka. U 2020. godini, broj turističkih noćenja se smanjio za 56,13%, sa 1.247 na 547 turističkih dolazaka. U 2019. godini, broj turističkih noćenja stranih turista smanjio se za 1,47%, sa 4.431 na 4.366 turističkih noćenja. U 2020. godini, broj turističkih noćenja smanjio se za 58,48%, sa 4.366 na 1.868 turističkih noćenja.³⁷

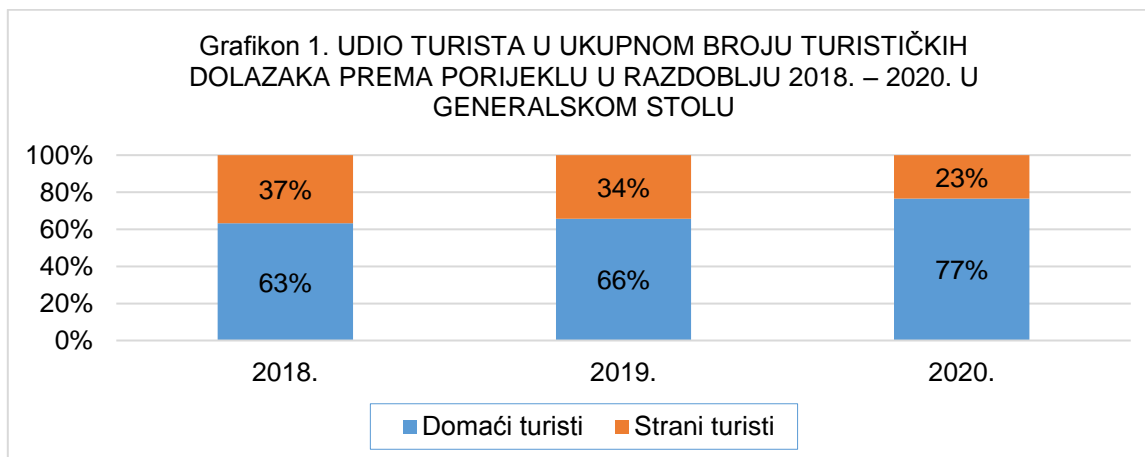
Što se tiče ukupnog broja turista, u 2019. godini, broj turističkih dolazaka smanjio se za 5,81%, sa 3.858 na 3.634 turističkih dolazaka. U 2020. godini, broj turističkih dolazaka smanjio se za 35,91%, sa 3.634 na 2.329 turističkih dolazaka. U 2019. godini, broj turističkih noćenja smanjio se za 4,56%, sa 10.177 na 9.713 turističkih noćenja. U 2020. godini, broj turističkih noćenja se smanjio za 42,67%, sa

³⁶ Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>

³⁷ Ibid

9.713 na 5.568 turističkih noćenja.³⁸ Prosječan broj dana boravka u 2018. godini iznosio je 2,64 dana, u 2019. godini je porastao na 2,67 dana, a u 2020. godini se smanjio na 2,39 dana.

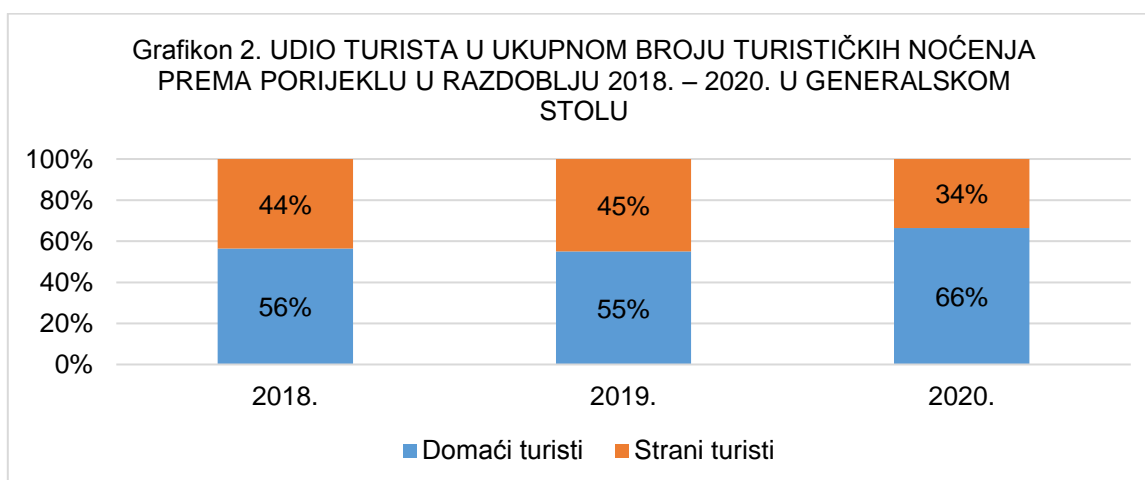
U sljedećem grafikonu prikazan je udio turista u ukupnom broju turističkih dolazaka prema porijeklu u razdoblju od 2018. do 2020. godine u Generalskom Stolu.

Izvor: Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>

Iz grafikona se vidi da u turističkim dolascima, prevladavaju domaći turisti, kod kojih se od 2018. do 2020. godine, udio povećao sa 63% na 76%. Udio stranih turista se smanjio sa 37% u 2018. godini na 23% u 2020. godini.

U sljedećem grafikonu prikazan je udio turista u ukupnom broju turističkih noćenja prema porijeklu turista u razdoblju od 2018. do 2020. godine u Generalskom Stolu.

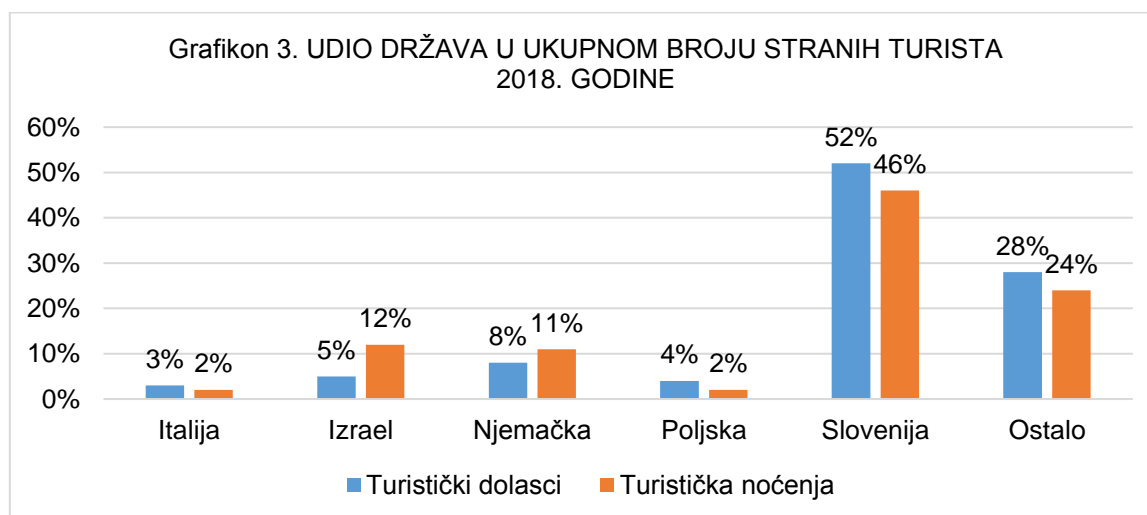
Izvor: Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>

³⁸ Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>

Iz grafikona se vidi da u turističkim noćenjima prevladavaju domaći turisti, kod kojih se udio prvo smanjio u 2019. godini sa 57% na 55%, a zatim porastao u 2020. godini na 66%. Kod stranih turista, udio se povećao u 2019. godini sa 44% na 45%, a zatim je pao na 34% u 2020. godini.

3.2. Analiza emitivnih turističkih tržišta Općine Generalski Stol

Najjača emitivna tržišta Generalskog Stola 2020. godine bila su: Hrvatska (1.819 turista), Njemačka (177 turista), Slovenija (153 turista), Poljska (70 turista), Češka (59 turista), Mađarska (17 turista), Austrija (14 turista), te ostale zemlje (73 turista).³⁹ U sljedećem grafikonu prikazani su udjeli država u ukupnom broju stranih turista 2018. godine.

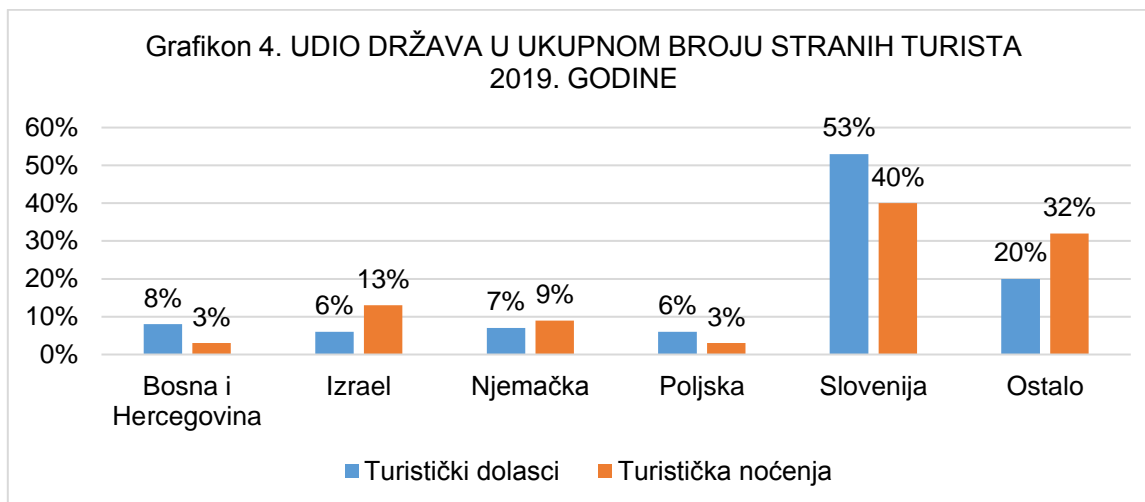
Izvor: Statistički podaci iz Turističke zajednice Karlovačke županije

Iz grafikona se vidi da su najjača emitivna tržišta u 2018. godini bili Italija, Izrael, Njemačka, Poljska i Slovenija. Najveći udio u turističkim dolascima i turističkim noćenjima imala je Slovenija sa udjelom od 52% turističkih dolazaka i 46% turističkih noćenja. Slijede Njemačka (8% turističkih dolazaka i 11% turističkih noćenja), Izrael (5% turističkih dolazaka i 12% turističkih noćenja), Poljska (4% turističkih dolazaka i 2% turističkih noćenja) i Italija (3% turističkih dolazaka i 2% turističkih noćenja). Ostala tržišta čine 28% turističkih dolazaka i 24% turističkih noćenja.⁴⁰

³⁹ Statistički podaci iz Turističke zajednice Karlovačke županije

⁴⁰ Ibid

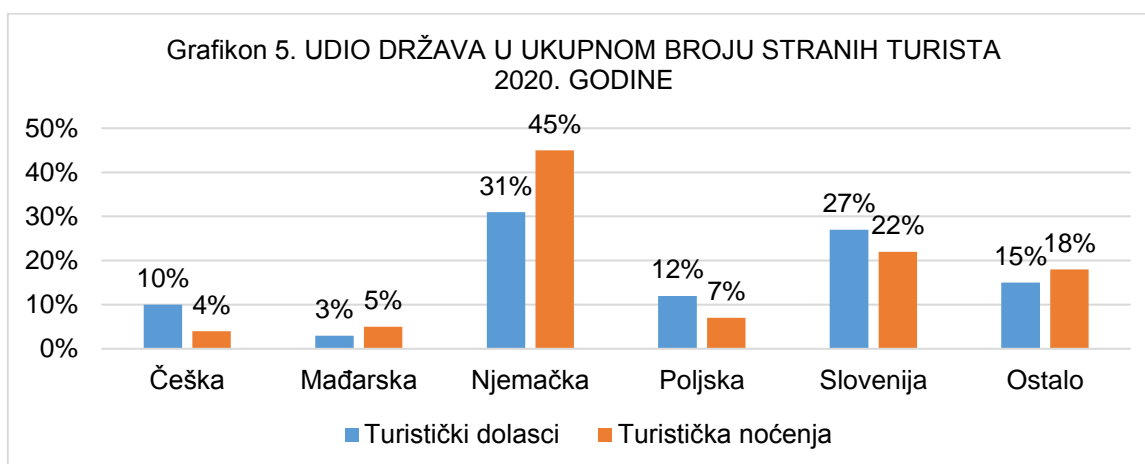
U sljedećem grafikonu prikazani su udjeli država u ukupnom broju stranih turista 2019. godine.

Izvor: Statistički podaci iz Turističke zajednice Karlovačke županije

Iz grafikona se vidi da su najjača emitivna tržišta u 2018. godini bili Bosna i Hercegovina, Izrael, Njemačka, Poljska i Slovenija. Najveći udio u turističkim dolascima i turističkim noćenjima imala je Slovenija sa udjelom od 53% turističkih dolazaka i 40% turističkih noćenja. Slijede Bosna i Hercegovina (8% turističkih dolazaka i 3% turističkih noćenja), Njemačka (7% turističkih dolazaka i 9% turističkih noćenja), Izrael (6% turističkih dolazaka i 13% turističkih noćenja) i Poljska (6% turističkih dolazaka i 3% turističkih noćenja). Ostala tržišta čine 20% turističkih dolazaka i 32% turističkih noćenja.

U sljedećem grafikonu prikazani su udjeli država u ukupnom broju stranih turista 2020. godine.

Izvor: Statistički podaci iz Turističke zajednice Karlovačke županije

Iz grafikona se vidi da su najjača emitivna tržišta u 2020. godini bili Češka, Mađarska, Njemačka, Poljska i Slovenija. Najveći udio u turističkim dolascima i turističkim noćenjima imala je Njemačka sa udjelom od 31% turističkih dolazaka i 45% turističkih noćenja. Zatim slijede Slovenija (27% turističkih dolazaka i 22% turističkih noćenja), Poljska (12% turističkih dolazaka i 7% turističkih noćenja), Češka (10% turističkih dolazaka i 4% turističkih noćenja) i Mađarska (3% turističkih dolazaka i 5% turističkih noćenja). Ostala tržišta zajedno čine 15% turističkih dolazaka i 18% turističkih noćenja.

3.3. Analiza dionika

3.3.1. Gospodarski sektor

Od smještajnih objekata u Generalskom Stolu posluju hostel, bed and breakfast objekt, te objekti u domaćinstvu (kuće za odmor). Gospodarski subjekti koji nude gastronomsku ponudu ili uslužuju piće su Gea Bed and Breakfast i Hostel Toplice Lešće.⁴¹ Tu je i Dionis d.o.o., koji se bavi pripremanjem i usluživanjem pića.⁴²

Gospodarski subjekti koji se bave trgovinom su: Gea obrt za trgovinu i ugostiteljstvo, Radočaj trgovački obrt, Halar trgovački obrt, Plaston d.o.o. i Trgo-Dil d.o.o.. Ostali sudionici koji mogu biti korisni turistima su Ik-Man j.d.o.o., Hema d.o.o. i Beli obrt za mehaničarske usluge,⁴³ koji se bave održavanjem i popravkom motornih vozila.

3.3.2. Javni sektor

Generalski Stol pripada Turističkoj zajednici Područja Četiri rijeke. Sastavljena je od Duga Rese, Barilovića, Bosiljeva, Generalskog stola i Netretića. Upisana je u Upisnik turističkih zajednica 3. prosinca 2018. godine. Turistička zajednica je organizacija koja djeluje po načelu destinacijskog menadžmenta. Osnovana je radi promicanja i razvoja turizma Hrvatske i gospodarskih interesa pružatelja ugostiteljskih usluga i usluga u turizmu, ili onih gospodarskih subjekata koji obavljaju djelatnost

⁴¹ Booking.com, <https://www.booking.com>

⁴² Obrtni registar, <https://pretrazivac-obrta.gov.hr>

⁴³ Ibid

neposredno povezanu s turizmom, tako da upravljaju destinacijom na razini Barilovića, Bosiljeva, Generalskog Stola, Netretića i Duga Rese. Sjedište joj je u Dugoj Resi.⁴⁴

Neke od zadaća turističke zajednice su promoviranje turističke destinacije, upravljanje javnom turističkom infrastrukturom, sudjelovanje u definiranju ciljeva i politike razvoja turizma, izrada strateških i razvojnih planova turizma, poticanje, te organiziranje kulturnih, zabavnih, umjetničkih, sportskih i drugih manifestacija. Njezina tijela su skupština (u kojoj Generalski stol ima jednog člana), turističko vijeće, te predsjednik turističke zajednice (obnaša gradonačelnik Duga Rese). Za obavljanje stručnih turističkih i administrativnih poslova osnovan je turistički ured.⁴⁵

Prema Godišnjem programu rada za 2021. godinu, turistička pristojba iznosi 10,00 kuna po noćenju za punoljetnu osobu u sezoni (1. travanj - 30. rujan) za sve smještajne objekte osim kampova, gdje iznosi 8,00 kuna. Izvan sezone (1. listopad - 31. ožujak) iznosi 7,00 kuna za sve smještajne objekte osim kampove, gdje iznosi 5,00 kuna. Iznos paušala za smještaj u domaćinstvu iznosi 350,00 kuna po krevetu, odnosno 200,00 kuna na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu.⁴⁶

Ulogu kulturnih ustanova imaju uglavnom sakralni objekti. Crkva svetog Antuna Padovanskog ima muzej župne sakralne baštine u kojemu se nalaze razne knjige i tekstovi, kipovi svetaca, liturgijsko posuđe i druge vrijedne stvari.⁴⁷

3.3.3. Civilni sektor

U Generalskom Stolu djeluju razne udruge koje doprinose razvoju kulture, sporta i očuvanju ovoga kraja. Ukupno ih trenutno djeluje 14.⁴⁸

Kulturno umjetničko društvo "Izvor" osnovano je 2003. godine u Gornjem Zvečaju. Cilj rada je izvođenje pjesama, plesova i običaja Generalskog Stola i okolice, te snimanje audio-video zapisa. Sastoji se od pjevačko-plesne, tamburaške i glumačke sekcije. Hrvatski Sabor Kulture uvrstio ih je sa predstavom "Stari svadbeni običaji našega kraja" u šest najboljih predstava na festivalu kazališnih amatera u Karlovcu

⁴⁴ Statut Turističke zajednice područja Četiri rijeke, Glasnik općine Generalski Stol, 4/2020

⁴⁵ Ibid

⁴⁶ Turistička zajednica Područja Četiri Rijeke, <https://tzp4rijeke.hr>

⁴⁷ Generalski Stol, <http://generalski-stol.hr>

⁴⁸ Registar udruga Republike Hrvatske, <https://registri.uprava.hr>

2006. godine, nakon čega su uvršteni u 18 najboljih predstava Hrvatske prikazanih na državnom festivalu kazališnih amatera Hrvatske u Kastvu.⁴⁹

Kulturno umjetničko društvo „Lipovac” osnovano je 1986. godine. Do 1995. godine radi s prekidima, a od 1995. godine neprekidno. Djeluje u folklornoj i likovnoj sekciji, te dječjoj folklornoj skupini. Likovna sekcija okuplja likovne amatere, organizira likovne kolonije i priređuje izložbe. Folklorna sekcija čuva i njeguje narodne običaje, pjesme i plesove.⁵⁰

Postoje udruge koje se bave očuvanjem prirodne i kulturne baštine, te poticanjem ruralnog razvoja, a to su: Udruga Kovan, Udruga Leska, Udruga „Romb“ (Razvoj održivog međuljudskog balansa), Ženska udruga „Bukvice“, Udruga „ERUM“ (Ekološko-ribolovna udruga Mrežnica) i „Udruga HVIDR-a“ Generalski Stol (Udruga hrvatskih vojnih invalida Domovinskog rata Generalski Stol).⁵¹

Od lovačkih društava djeluju Lovačko društvo hrvatskih vojnih invalida Domovinskog rata „VUK” Generalski Stol, Lovačko društvo „Brezetinac“, te Lovačko društvo Generalski Stol.⁵² Športsko društvo Generalski Stol osnovano je 9. svibnja 1998. godine, a sastoji se od nogometne (u sklopu kojeg djeluje Nogometni Klub Tornado Lipa), stolnoteniske, planinarske, šahovske i boćarske sekcije.⁵³

3.4. Analiza stanja važnih turističkih zona

Generalski Stol pripada Pokupskoj turističkoj mikroregiji, čije su glavne atrakcije riječni tokovi Dobre i Mrežnice, te priroda oko nje.⁵⁴ Jedina turistička zona u Generalskom Stolu je Toplice Lešće. Nalazi se u mjestu Lešće, uz rijeku Dobru. U njoj se nalazi Hostel Toplice Lešće, koji ima wellness ponudu, unutarne i vanjske bazene s izvornom termalnom vodom, te smještaj u sobama. U sklopu objekta posluje restoran

⁴⁹ Generalski Stol, <http://generalski-stol.hr>

⁵⁰ Ibid

⁵¹ Registar udruga Republike Hrvatske, <https://registri.uprava.hr>

⁵² Ibid

⁵³ Općina Generalski Stol, <https://generalski-stol.hr>

⁵⁴ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol br. 3/07.

s kapacitetom od 100 do 130 sjedećih mjesta.⁵⁵ Raspolaže sa ukupno 52 ležajeva.⁵⁶ Pored toplica je posađen drvored platana koji potječe iz doba Napoleona.⁵⁷

3.5. Analiza okruženja

U sljedećoj tablici prikazani su turistički dolasci i turistička noćenja turista u destinacijama Karlovačke županije 2020. godine.

Tablica 2. DOLASCI I NOĆENJA TURISTA U KARLOVAČKOJ ŽUPANIJI 2020. GODINE

Destinacija	Turistički dolasci	Udio (%)	Turistička noćenja	Udio (%)
Duga Resa	9.390	9,22	18.604	10,34
Generalski Stol	2.329	2,29	5.568	3,09
Josipdol	1.556	1,53	2.332	1,30
Karlovac	13.921	13,67	24.127	13,41
Netretić	2.545	2,50	3.439	1,91
Ogulin	9.412	9,24	17.361	9,65
Ozalj	1.262	1,24	2.737	1,52
Rakovica	44.423	43,61	75.195	41,78
Slunj	10.748	10,55	16.530	9,19
UKUPNO	101.861	-	179.963	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>

U 2020. godini, Karlovačka županija je ostvarila 101.181 turističkih dolazaka i 179.963 turističkih noćenja. Najveći broj turističkih dolazaka i noćenja ostvarila je Rakovica sa 44.423 dolazaka (udio 43,61%) i 75.195 noćenja (udio 41,78%). Na drugom mjestu je Karlovac sa 13.921 dolazaka i 24.127 noćenja. Zatim slijede Duga Resa, Ogulin, Slunj, Netretić, dok Generalski Stol zauzima sedmo mjesto sa 2.329 turističkih dolazaka (udio 2,29%) i 5.568 turističkih noćenja (udio 3,09%).⁵⁸

⁵⁵ Generalski Stol, <https://generalski-stol.hr>

⁵⁶ Hrvatska turistička zajednica, <https://croatia.hr>

⁵⁷ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol br. 3/07.

⁵⁸ Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

4. SWOT ANALIZA TURIZMA OPĆINE GENERALSKI STOL

U sljedećem grafičkom prikazu predstavljene su snage (strengths), slabosti (weaknesses), prilike (opportunities) i prijetnje (threats) Općine Generalski Stol.

Grafički prikaz 1. SWOT ANALIZA OPĆINE GENERALSKI STOL

Izvor: Obrada autora

Snage Generalskog Stola su dobra prometna povezanost sa ostatkom Hrvatske, zbog Jozefinske ceste, blizine autocesta Zagreb-Rijeka i Zagreb-Split, te pruge Zagreb-Rijeka. Ima povoljan geografski položaj za razvoj gospodarskih djelatnosti. Ima dobro očuvani okoliš i kulturnu baštinu. Stanovništvo ima dugu tradiciju u poljoprivredi. Ima dobre klimatske uvjeti (prevladava umjereno kontinentalna prema planinskoj-kontinentalnoj klimi).

Slabosti su nerazvijenost cestovne i komunalne infrastrukture. Neke ceste nisu asfaltirane. Neka naselja istočno od Mrežnice nemaju vodovod, nego skupljaju kišnicu u rezervarima, a kao kanalizacija služi septička jama⁵⁹. Broj stanovnika je u padu.

⁵⁹ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol br. 3/07.

Prostor nije dovoljno iskorišten, u smislu da postoji puno zapuštenog prostora. Nema glavnu prepoznatljivu turističku atrakciju. Nedostaje uslužnog sadržaja na turistički atraktivnim područjima.

Prilike za Generalski Stol su razvoj specifičnih oblika turizma, kao što su: izletnički, rekreativni, ruralni, lovni, ribolovni, zeleni, gastronomski, cikloturizam, te turizam vina. Može stvoriti turistički identitet po kojem će se istaknuti i razlikovati od drugih regija na turističkom tržištu. Na različitim razinama vlasti postoje poticaji za ruralni razvoj, što je prilika za revitalizaciju kraja. Postojale su inicijative da se Mrežnica proglasi parkom prirode ili regionalnim parkom, ali do sada to nije uspjelo. Razvoj turizma je prilika za uključenje što više sudionika, radi otvaranja novih radnih mjesta.

Opasnosti koje prijete su gospodarska stagnacija zbog pada broja stanovnika (što dovodi do depopulacije) i gospodarskih subjekata. Uslijed toga dolazi do zapuštanja prirodnih i antropogenih resursa, koje će s vremenom degradirati i propasti. Hidroelektrana Lešće ima negativan utjecaj na okoliš (erozija i odron obale rijeke Dobre, zahlađivanje rijeka i uništenje životinjskih staništa.⁶⁰ Nakon potresa u Zagrebu i Petrinji 2020. godine, postalo je aktualno pitanje otpornosti građevina na potrese, te koliko je prostor Hrvatske seizmološki aktivan. Generalski Stol nalazi se u neposrednoj blizini rasjeda Bosiljevo.⁶¹ Nova pandemija Covid-19 izazvala je uvođenje epidemioloških mjera kao što su zatvaranja granica, ograničavanje kretanja i ostale mjere opreza. Od tada, pojavile su se razne mutacije virusa, zbog kojih se navedene mjere produljuju i unose daljnju neizvjesnost što se tiče razvoja događaja.

⁶⁰ Energetika.net, <http://www.energetika-net.com/>

⁶¹ Kaportal.net, <https://kaportal.net.hr>

5. UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA TURIZAM

Koronavirus pod nazivom SARS-CoV-2 pojavio se u Kini krajem 2019. godine., a bolest uzrokovana tim virusom naziva se COVID-2019.⁶² Tijekom siječnja i veljače 2020. godine, bolest se proširila po cijelom svijetu. Prva dva slučaja zaraze u Hrvatskoj potvrđeni su 26. veljače 2020. godine. Svjetska zdravstvena organizacija je 11. ožujka 2020. proglasila globalnu pandemiju.⁶³ Od početka pandemije do 7. rujna 2021. godine, u svijetu je bilo 222.052.240 slučajeva zaraženih, od kojih je 4.590.297 preminulo. U Hrvatskoj je bilo 378.726 slučajeva zaraženih, od kojih je 8,385 preminulo. U Karlovačkoj županiji je bilo 10.767 slučajeva zaraženih, od kojih je 458 preminulo⁶⁴

Radi sprječavanja širenja pandemije, uvedene su epidemiološke mjere kao što su zatvaranje granica, ograničeno kretanje, mjere izolacije i samoizolacije, socijalno distanciranje, povećanje higijenskih mjera (pranje i dezinfekcija ruku, nošenje maski), te uvođenje zdravstvene putovnice kao dokaza cijepljenja ili stečenog imuniteta.⁶⁵

U Hrvatskoj, turizam ima najveći udio u izvozu usluga s udjelom od oko 70%. Prihodi dosežu gotovo 20% bruto društvenog proizvoda. Procjenjuje se da ukupan doprinos turizma gospodarstvu iznosi 16,9%. Zbog tih pokazatelja Hrvatsku spada među države Europske Unije koje najviše ovise o turizmu.⁶⁶

Prema prognozama Svjetske turističke organizacije, oporavak i povratak na predpandemijske razine međunarodnih turističkih dolazaka očekuje se u 2023. i 2024. godini. Turističke zemlje koje su manje ovisne o zračnom prijevozu, mogu očekivati povratak predpandemijskim razinama u kraćem razdoblju.⁶⁷

⁶² Koronavirus.hr, <https://www.koronavirus.hr>

⁶³ Mataković, H. (2020) COVID-19 kriza, provedba sigurnosnih mjera i turizam. U: Čorak, S., Gjurašić, M. *COVID-19: prijetnja i prilika za HR turizam*. Zagreb: Institut za turizam, str. 45-54.

⁶⁴ Koronavirus.hr, <https://www.koronavirus.hr/>

⁶⁵ Telišman-Košuta, N. (2020) Turizam nakon doba korone: Što će biti drugačije? Što može biti bolje?. U: Čorak, S., Gjurašić, M. *COVID-19: prijetnja i prilika za HR turizam*. Zagreb: Institut za turizam, str. 62-64.

⁶⁶ **Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine**, Narodne novine 13/2021

⁶⁷ Krešić, D. Mikulić, J. (2020) Scenarij faznog pristupa oporavku turističkog tržišta nakon COVID-19 pandemije. U: Čorak, S., Gjurašić, M. *COVID-19: prijetnja i prilika za HR turizam*. Zagreb: Institut za turizam, str. 5-9.

5.1. Posljedice pandemije na dolaske i noćenja u turizmu

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji, međunarodni turistički dolasci 2020. godine su pali 74%, odnosno ostvareno je oko milijarde dolazaka manje nego 2019. godine. Procjenjuju da gubitak od izvoznih prihoda turizma iznosi oko 1,3 bilijuna američkih dolara. Izravno je bilo ugroženo između 100 i 120 milijuna radnih mjesta u turizmu, od kojih su mnoga u malim i srednjim poduzećima.⁶⁸

U 2020. godini, turistička aktivnost u Hrvatskoj je pala za oko 50% (mjereno turističkim noćenjima), u odnosu na 2019. godinu. Devizni prihodi od turizma iznosili su 45% prihoda u 2019. godini. Došlo je do porasta prosječnog trajanja boravka gostiju za 33,52% (povećanje sa 5,25 na 7,01 dana), što se objašnjava nižim cijenama, kratkoročnim oslobađanjem smještajnih jedinica, geslom „Iskoristimo dok možemo!“ nakon razdoblja „zaključavanja“, te zbog neizvjesne jeseni 2020. godine. Dvije slabosti hrvatskog turizma (velik udio cestovnog prijevoza u turističkim dolascima zbog geografske blizine važnih emitivnih tržišta i visoka sezonalnost turističke aktivnosti) su se pokazale kao prednosti Hrvatske.⁶⁹

Za 2021. godinu očekivala se stabilnija turistička situacija zbog veće procijepljenosti i većeg broja preboljelih od Covida-19.⁷⁰ U prvih osam mjeseci 2021. godine, u Hrvatskoj je ostvareno 10,7 milijuna dolazaka i 67,9 milijuna noćenja, odnosno 56% više dolazaka i 43% noćenja nego u prvih osam mjeseci 2020. godine.⁷¹

⁶⁸ Svjetska turistička organizacija, <https://www.unwto.org/>

⁶⁹ Krešić, D. Mikulić, J. (2020) Scenarij faznog pristupa oporavku turističkog tržišta nakon COVID-19 pandemije. U: Čorak, S., Gjurašić, M. *COVID-19: prijetnja i prilika za HR turizam*. Zagreb: Institut za turizam, str. 5-9.

⁷⁰ Ibid

⁷¹ Ministarstvo turizma i sporta, <https://mint.gov.hr>

5.2. Posljedice pandemije na gospodarske subjekte povezane s turizmom

U 2020. godini, u Hrvatskoj je došlo do porasta nautičkog turizma, turizma na otocima, kampiranja i boravka u vilama.⁷² Previđalo se da će od turističkih smještajnih objekata prednost imati manji, intimniji prostori namijenjeni nekolicini, ili prostrana, otvorena, prirodna mjesta gdje se može biti zajedno s drugima, u vlastitom prostoru.⁷³ Troškovi sanacije turističkih objekata izazvali su povećanje cijene usluge. Mali kapaciteti turističkih usluga postaju neisplativi. Najviše su pogođene velike smještajne jedinice s velikom gustoćom turista, koje su morale smanjiti kapacitet.⁷⁴ Za lakše prepoznavanje destinacija i smještajnih objekata koje poštuju globalne standardizirane protokole za zdravlje i higijenu, uvedena je oznaka „*Safe stay in Croatia*“, kao nacionalna nadogradnja oznake "*Safe Travels*" Svjetskog vijeća za putovanja i turizam.⁷⁵

Neke putne agencije su bankrotirale, druge su pokušale pod svaku cijenu održati posao (otpuštanje zaposlenika, odbijanje kompenzacije), pa im je propatio ugled. Neke su se prilagodile primjenom inovacija, ili su se oslanjale na pomoć vlade.⁷⁶

Vlada Republike Hrvatske donijela je mjere za očuvanje gospodarskih aktivnosti i olakšanje poslovanja. Obuhvaćaju potpore za očuvanje radnih mjesta, skraćivanje radnog vremena, te razne druge mjere. U sklopu mjera za potporu poduzetnicima u djelatnostima pogođenima koronavirusom, Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije osigurala je Covid-19 zajmove za mikro, male i srednje poduzetnike.⁷⁷

⁷² Čorak, S., Boranić Živoder, S., Marušić, Z.: „Opportunities for tourism recovery and development during and after COVID-19: Views of tourism scholars versus tourism practitioners“, <https://hrcak.srce.hr/248982>, 5.5.2021., str. 434-449

⁷³ Telišman-Košuta, N. (2020) Turizam nakon doba korone: Što će biti drugačije? Što može biti bolje?. U: Čorak, S., Gjurašić, M. *COVID-19: prijetnja i prilika za HR turizam*. Zagreb: Institut za turizam, str. 62-64.

⁷⁴ Mateescu, M.A., Muscalu, M.S., Baleanu, D.: „**Trends in Tourist Services in the Context of the Pandemic**“, <https://ideas.repec.org/a/ovi/oviste/vxxy2020i1p422-428.html>, 14.6.2021., str. 422-428

⁷⁵ Kranjčević, J. (2020) Turizam i zdravstvena sigurnost. U: Čorak, S., Gjurašić, M. *COVID-19: prijetnja i prilika za HR turizam*. Zagreb: Institut za turizam, str. 24-29.

⁷⁶ Baba, C.A., Stăncioiu, A.F., Gabor, M.R., Alexe, F.A., et al.: „**Considerations regarding the effects of COVID-19 on the tourism market**“, https://www.researchgate.net/publication/344249393_Considerations_regarding_the_effects_of_COVID-19_on_the_tourism_market, 23.3.2021., str. 271-284

⁷⁷ Koronavirus.hr, <https://www.koronavirus.hr>

5.3. Utjecaj pandemije na stavove i navike turista

Iznos dohotka koji se troši na turizam i putovanja smanjio se zbog pandemijske krize i pada bruto društvenog proizvoda.⁷⁸ Nakon krize, povećava se strah i zbunjenost zbog osjetljivosti potrošača. Predodžba rizika utječe na njihovo ponašanje, odnosno izbor kupnje.

Usvajaju nove potrošačke prakse, kao što su: otkazivanja putovanja, putovanje automobilom, sprječavanje intenzivnog kontakta s ljudima i favoriziranje aktivnosti na otvorenom, rezervacije u zadnji trenutak, briga o higijeni, te više pažnje na ekoturizam. Više pažnje posvećuju sanitarnim ili higijenskim standardima, kvaliteti zdravstva u odredištu, te izboru putničkog osiguranja.⁷⁹

Predviđalo se da neće biti velikih promjena u popularnosti određenih oblika turizma, osim povećanja popularnosti onih oblika turizma koji zahtijevaju manje međuljudskog kontakta. Turisti će preferirati bukiranje putovanja pojedinačno kroz online booking platforme.⁸⁰ Očekuju primijenu radnji za povećanje sanitarne sigurnosti kao što su: dezinfekcija smještajnih objekata, nabavljanje sanitarnih i higijenskih sredstava, te ograničavanje broja osoba koji mogu istodobno biti prisutni u prostoriji.⁸¹

⁷⁸ Krešić, D. Mikulić, J. (2020) Scenarij faznog pristupa oporavku turističkog tržišta nakon COVID-19 pandemije. U: Čorak, S., Gjurašić, M. *COVID-19: prijetnja i prilika za HR turizam*. Zagreb: Institut za turizam, str. 5-9.

⁷⁹ Chebli, A., Foued, B.S.: „**The impact of Covis-19 on tourist consumption behaviour: a perspective article**”, <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/102910>, 21.7.2020., str. 196-207

⁸⁰ Baba, C.A., Stăncioiu, A.F., Gabor, M.R., Alexe, F.A., et al.: „**Considerations regarding the effects of COVID-19 on the tourism market**”, https://www.researchgate.net/publication/344249393_Considerations_regarding_the_effects_of_COVID-19_on_the_tourism_market, 23.3.2021., str. 271-284

⁸¹ Wojcieszak-Zbierska, M.M., Jęczyk, A., Zawadka, J., Uglis, J.: „**Agritourism in the Era of the Coronavirus (COVID-19): A Rapid Assessment from Poland**”, <https://www.mdpi.com/2077-0472/10/9/397>, 8.9.2020.

6. MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA BUDUĆEG RAZVOJA RURALNOG TURIZMA OPĆINE GENERALSKI STOL

6.1. Opće značajke ruralnog turizma

6.1.1. Pojam ruralnog turizma

Prema definiciji Vijeća Europe, ruralni turizam je *turizam na seoskom području sa svim aktivnostima koje se provode na tom području gdje vlada harmonična sredina, odsutnost buke, očuvani okoliš, komunikacija s domaćinima, domaća hrana te upoznavanje pa i participacija u seljačkim poslovima*.⁸² Poznat je i pod nazivima agroturizam, seoski, zeleni ili farmerski turizam.

Agroturizam je uži pojam od ruralnog turizma, a širi od turizma na poljoprivrednom domaćinstvu. Vezan je uz ambijent sela i uže okolice uz sve njene aktivnosti (poljoprivreda, zanatstvo i ostale gospodarske aktivnosti), te popratne tradicijske manifestacije (eno gastronomija, folklor, etnologija). Seoski turizam se odvija na užem turističkom seljačkom domaćinstvu ili gospodarstvu, te obuhvaća turističke usluge kao što su iznajmljivanje konja, foto safari, sudjelovanje u sakupljanju plodina, u berbi, i druge usluge u seljačkom domaćinstvu.⁸³

Ruralni turizam obuhvaća širi kompleks aktivnosti koje uključuju selektivne oblike turizma koji se odvijaju na ruralnom prostoru. Obuhvaća sljedeće aktivnosti: ture (pješačenje, jahanje, moto, bicikl), aktivnosti na vodi (ribolov, plivanje, boravak, kanuing, rafting, utrke čamcima), aktivnosti u zraku (zrakoplovi, jedrilice, baloni), aktivnosti otkrivanja zanimljivosti (lokalna proizvodnja), kulturne aktivnosti (arheologija, spomenička restauracija, tečajevi ručnog rada, umjetničke radionice, folklorne grupe, kulturni i eno-gastronomski sadržaji), te aktivnosti zdravstvenog karaktera (fitnes i zdravstveno rekreativne aktivnosti).⁸⁴

U poduzetničkim projektima, identificirane su sljedeće vrste objekata, odnosno oblici ruralnog turizma: turistička seljačka obiteljska gospodarstva, vinotočja na vinskim cestama, kušaonica, izletišta (objekti tradicijskog pripremanja i usluživanja toplih i

⁸² Geić, S.: *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, Split, 2011., str. 368.

⁸³ Ibid, str. 369.

⁸⁴ Ibid, str. 370.

hladnih jela, te pića i napitaka), smještaj na ruralnom prostoru (vinotočja s ponudom smještaja, tradicijske i druge ruralne kuće za odmor, Bed & Breakfast, ruralni hotel, sobe, apartmani, kampovi i ruralna kamp odmorišta), stara sela (eko-etno sela) i gospodarstva sa zbirakama etnografskih predmeta, eko gospodarstva i organsko-biološka (ekološka) poljoprivreda, male etnografske zbirke, tradicijski obrti, kreativne radionice i izvorni suveniri, tematske ceste i putovi, staze i itinerari.⁸⁵

Ruralni turizam ima mnoge pozitivne učinke koji se ogledaju u povećanju primarne i razvoju preradbene poljoprivredne proizvodnje, razvoju nepoljoprivrednih djelatnosti, očuvanju naselja i objekata od propadanja, u očuvanju okoline, u zapošljavanju djelatnika i zadržavanju mladih na selu, u ostvarivanju dodatnih prihoda, oživljavanju poljoprivrede i njezinom povezivanju s turizmom, u razvoju domaće, kvalitetne, organski-biološki proizvedene i tradicionalne hrane, u razvoju gospodarstva ruralnog područja i dopunskih djelatnosti, u korištenju viška prostora u postojećim zgradama, te u očuvanju povijesnih, graditeljskih i kulturnih vrijednosti sela.⁸⁶

6.1.2. Razvoj i pravno uređenje ruralnog turizma u Hrvatskoj

S obzirom na prirodno-resursne osnove i obilježja ruralne arhitekture i običaja, u Hrvatskoj se razlikuje sedam ruralnih cjelina: 1. Slavonija, Baranja i Srijem, 2. Hrvatsko zagorje, Prigorje, Međimurje i Podravina, 3. Posavina, Pokuplje, Moslavina, 4. Gorski kotar i Žumberak, 5. Lika i Kordun, 6. Istra i Hrvatsko primorje, 7. Dalmacija⁸⁷

Ruralni turizam u Hrvatskoj počeo se razvijati nakon Domovinskog rata, prvo zbog promicanja razvoja kontinentalnog turizma, a zatim razvoja ruralnih područja i obnove sela. Razvoj je bio neravnomjeran. Upravljaio se prema ciljevima i programima regija. Prvo se počeo razvijati u Istri, kao dio destinacijskog proizvoda obalnih turističkih destinacija. Drugdje se razvijao zbog podizanja kvalitete života i ostvarivanja dodatnog prihoda. Razne institucije (Hrvatska gospodarska komora, Ministarstvo turizma, udruge proizvođača i potrošača) su poduzele radnje za razvoj turizma na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, ali s nedovoljnim učincima. Glavni razlog

⁸⁵ Demonja, D, Ružić, P.: *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Samobor, 2010., str. 204

⁸⁶ Pavlo, R.: *Ruralni turizam Istre: pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za poljoprivredu i turizam, Pula, 2011., str. 150.

⁸⁷ Demonja, D, Ružić, P.: *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Samobor, 2010., str. 46

je bila veličina seoskih gospodarstava, koja je 1991. godine u prosjeku iznosila 2,8 hektara poljoprivrednog zemljišta po poljoprivrednom gospodarstvu (obično u pet čestica). Na tako malim farmama teško je organizirati turističku ponudu.⁸⁸

Sustavni razvoj ruralnog turizma može se podijeliti u dva razdoblja. U razdoblju od 1995. do 1999. godine, hrvatska vlada je usvojila Nacionalni program razvoja malog i srednjeg poduzetništva u turističkoj industriji, s naglaskom na održivi razvoj turizma u ruralnim područjima. Od 2004. godine, vlada ozbiljno brine o ruralnim područjima i njihovim gospodarskim aktivnostima. Cilj razvoja ruralnog turizma do 2020. godine bio je povećati međunarodnu konkurentnost, poželjnost i prepoznatljivost.⁸⁹

Ruralni turizam u Hrvatskoj uređen je na temelju tri osnovna zakona a to su: Zakon o pružanju usluga u turizmu, Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti (zajedno sa Pravilnikom o razvrstavanju i kategorizaciji objekata u kojima se pružaju ugostiteljske usluge na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu) te Zakon o poljoprivredi.⁹⁰

Nositelji turističkih usluga ruralnog turizma u Hrvatskoj su obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Objekt na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu je *funkcionalna cjelina u kojem se, ovisno o vrsti, pružaju ugostiteljske usluge pripremanja i usluživanja jela, pića i napitaka uobičajenih za kraj u kojem se nalazi OPG, iz poljoprivrednih proizvoda pretežito vlastite proizvodnje, usluge smještaja te ostale usluge u funkciji turističke potrošnje.*⁹¹ Pod pretežito vlastitom proizvodnjom smatraju se poljoprivredni proizvodi vlastite proizvodnje OPG-a koji pruža ugostiteljske usluge, ili proizvodi kupljeni od drugih poljoprivrednih gospodarstva upisanih u Upisnik poljoprivrednika, te šumski proizvodi, samoniklo bilje, gljive, puževi, žabe, ribe i drugi vodeni i morski organizmi te divljač, koje član OPG-a ulovi, ubere ili kupi.⁹²

Uslugu smještaja mogu pružati i u tradicijskim objektima u funkciji poljoprivredne proizvodnje (klijet, pastirska koliba, katun, kažun, štagalj i slično).⁹³ Mora biti uređen i

⁸⁸ Grgić, I., Hadelan, L., Krznar, S.: „**Može li ruralni turizam revitalizirati ruralna područja u Hrvatskoj?**“, <https://hrcak.srce.hr/190567>, 20.6.2021., str. 98-108

⁸⁹ Ibid

⁹⁰ Geić, S.: *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, Split, 2011., str. 398.

⁹¹ **Pravilnik o razvrstavanju i kategorizaciji objekata u kojima se pružaju ugostiteljske usluge na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu**, Narodne Novine, 69/17, članak 2.

⁹² Ibid, članak 4.

⁹³ **Pravilnik o razvrstavanju i kategorizaciji objekata u kojima se pružaju ugostiteljske usluge na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu**, Narodne Novine 69/17, čl. 9., t. 1.

opremljen u skladu s tradicijom kraja.⁹⁴ Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo može koristiti i komercijalne nazive kao što su turističko seljačko domaćinstvo, turističko seljačko gospodarstvo, agroturizam i slično.⁹⁵ Kategorija objekata se označuje sa suncem,⁹⁶ a kvaliteta sa Q,⁹⁷ koja se dodjeljuje za kategorije tri i četiri sunca.⁹⁸

Objekti na OPG-u razvrstani su sukladno obveznim ugostiteljskim uslugama u vrste, a to su: vinotočje/kušaonica, izletišta, soba, apartman, ruralna kuća za odmor, kamp i kamp odmorište.⁹⁹ Mogu pružati sljedeće ugostiteljske usluge:

- Pripremanje i usluživanje jela, pića i napitaka iz pretežito vlastite proizvodnje za najviše 80 gostiju (izletnika) istodobno
- Usluživanje (kušanje) mošta, vina, voćnih vina, drugih proizvoda od vina i voćnih vina, jakih alkoholnih i alkoholnih pića te domaćih narezaka iz vlastite proizvodnje
- Smještaj u sobi, apartmanu, ruralnoj kući za odmor do najviše 10 soba, odnosno za 20 gostiju istodobno¹⁰⁰

6.1.3 Činitelji ponude i potražnje u ruralnom turizmu

Za razvoj turizma mora postojati potražnja i ponuda, koju čine privlačni, prometni, prihvatni i drugi činitelji. Privlačni činitelji potiču potražnju na putovanje. Prometni činitelji omogućavaju putovanje, odnosno povezivanje potražnje i ponude. Prihvatni činitelji služe prihvatu turista u mjestu turističkog boravka, a uključuju objekte za smještaj, prehranu, trgovačke i zanatske radnje, turističke urede, i ostalo.¹⁰¹

Čimbenici privlačnosti ruralnog turizma mogu se svrstati u tri velike grupe:

- Blizina prirode i prirodnost: selo i stanovnici su posrednici između urbanog čovjeka koji je izgubio vezu s prirodom, te ruralnog područja koje je očuvalo prirodnost.

⁹⁴ Ibid, čl. 5., t. 5.

⁹⁵ **Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti**, Narodne Novine 42/20, čl. 39. t. 10.

⁹⁶ **Pravilnik o razvrstavanju i kategorizaciji objekata u kojima se pružaju ugostiteljske usluge na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu**, Narodne Novine 69/17, čl. 19., t. 2.

⁹⁷ Ibid, čl. 19., t. 3.

⁹⁸ Ibid, čl. 33., t. 2.

⁹⁹ Ibid, čl. 20.

¹⁰⁰ **Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti**, Narodne novine 42/20, čl. 39. t. 2.

¹⁰¹ Demonja, D, Ružić, P.: *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Samobor, 2010., str. 105

- Očuvana tradicija: sela su očuvala velik dio karakteristične kulture rada u formi materijalne i duhovne kulture, seoskih spomen-zgrada, tradicionalnih predmeta, rukotvorina ili poljoprivrednih proizvoda, nošnji, napjevima, te običajima.
- Seoska gostoljubivost i obiteljska atmosfera: pretpostavlja ljubaznost domaćina, gostoljubivost i toplu obiteljsku atmosferu¹⁰²

Činitelji potražnje potiču turiste na putovanja. Mogu biti objektivni i subjektivni. Objektivni činitelji ovise o turistu, te proizlaze iz životnog standarda. Tu su i nastojanja zajednice, organizacija i turista za povećanje broja sudionika, poboljšanje funkcije i učinaka rekreacije. Dijele se na: radnu i životnu sredinu, prirodni ambijent, slobodno vrijeme, slobodna sredstva i ostale činitelje.¹⁰³ Drugi činitelji su pogodnosti i povlastice od države i krupnih poduzeća (praznici, tarife i popusti).¹⁰⁴

Subjektivni činitelji predstavljaju subjektivno ponašanje pojedinaca kojime se pojačava djelovanje objektivnih činitelja. Djeluju kada postoje objektivni činitelji, ali od pojedinca ovisi kako će korisiti vrijeme i novac. Odluka se može temeljiti na razumnim razlozima i postupcima, te bez određenih razloga, na temelju mode i oponašanja.¹⁰⁵

Organizaciju turizma čine tri osnovne skupine organizacija i tijela: neprofitne i profitne turističke organizacije, te vladine komorske i druge organizacije i tijela.¹⁰⁶

Neprofitne organizacije uključuju turistička društva i saveze. Njihov uloga je poznavanje okoline i ljudi u njoj, odnosno turističkih gospodarstava. Stvaraju pozitivni ugođaj u kraju ili regiji, optimalne mogućnosti iskorištavanja prirodnih i drugih pogodnosti za potrebe turizma, povezuju i koordiniraju posebne elemente turističke ponude, te omogućuju kvalitetni informacijski sustav.¹⁰⁷ Neke od takvih organizacija su Hrvatska udruga za turizam i ruralni razvoj „Klub članova Selo“, i Udruga ruralnog turizma Hrvatske.

¹⁰² Geić, S.: *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, Split, 2011., str. 377.

¹⁰³ Demonja, D, Ružić, P.: *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Samobor, 2010., str. 139

¹⁰⁴ Ibid, str. 142

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ Ibid, str. 96

¹⁰⁷ Demonja, D, Ružić, P.: *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Samobor, 2010., str. 100

Profitne organizacije (ugostiteljska poduzeća, agencije i druga poduzeća) su proizvodima uključeni u turističku ponudu. Uloga im je omogućavanje putovanja i ugodnog boravka u turističkom odredištu.¹⁰⁸

Vladine komorske i druge organizacije i tijela (Ministarstvo turizma i sporta, Ministarstvo poljoprivrede), te uredi i službe, djeluju od državne preko regionalne do lokalne razine.¹⁰⁹

6.2. Prilike za razvoj ruralnog turizma u Općini Generalski Stol

Razlog zašto bi se Generalski Stol trebao odlučiti za razvoj ruralnog turizma je porast potražnje za ovim oblikom turizma zbog trendova povećanja slobodnog vremena i dana za odmor, kraćih izletničkih ili vikend putovanja, povećanog interesa za putovanja u ruralnim prostorima zbog iskonske prirodne i kulturne baštine, potrebe duhovnog povratka korijenima, brige za zdravlje i svjesnosti koristi od zdravog načina življenja i odmaranja, rasta posredničkih čimbenika koji nude ruralni turizam, rasta novih marketinških instrumenata, te razvoja tehničkih pomagala, sredstava i opreme koji omogućavaju maksimalno korištenje resursa i prilagođavanje ponude svim potrebama potražnje.¹¹⁰

6.2.1. Strateški dokumenti i postojeći resursi za razvoj

Važnost razvoja ruralnog turizma prepoznata je na razini Općine Generalski Stol, Karlovačke županije, Republike Hrvatske, Europske Unije, te Svjetske turističke organizacije. Ruralni turizam vide kao način revitalizacije i očuvanja ruralnih područja.

Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol vidi turizam kao dugoročnu razvojnu strategiju koja se treba provesti kroz razvoj Toplica Lešće, razvoj seoskog turizma (korištenjem ili izgradnjom objekata za odmor i rekreaciju), uključivanje spomeničkog fonda i objekata tradicijskog graditeljstva u turističku ponudu, te kroz izgradnju prometne i druge komunalne infrastrukture. Prepoznat je potencijal u ekološki očuvanom krajobrazu pogodnom za ekološku proizvodnju, na kojima

¹⁰⁸ Demonja, D, Ružić, P.: *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Samobor, 2010., str. 100

¹⁰⁹ Ibid, str. 101

¹¹⁰ Ibid, str. 373.

„poljoprivredna gospodarstva mogu planirati sadržaje seoskog turizma vezanih uz obavljanje poljoprivredne djelatnosti“.¹¹¹

U *Razvojnoj strategiji Karlovačke županije 2020+*, jedan od razvojnih prioriteta je unapređenje ruralnog turizma. Cilj je razvoj turističkog potencijala i selektivnih oblika turizma ruralnih područja. Prioritet je poticanje korištenja prirodne i kulturne baštine za razvoj turističke ponude. Također će se poticati poduzetnička infrastruktura selektivnih oblika turizma. Navodi se da je ruralni turizam značajan element održivog turističkog, ekonomskog i socijalnog razvoja ruralnog područja. Prepoznato je da turistička potražnja ima sve veći interes za tim oblikom turizma.¹¹²

Prema *Nacionalnoj razvojnoj strategiji Republike Hrvatske do 2030. godine*, cilj je zadržati Hrvatsku među vodećim europskim turističkim destinacijama u području sigurnosti, kvalitete, dodane vrijednosti, održivosti i inovacijama. Navedeno je da će se kroz ulaganje u unaprjeđivanje turističkog ekosustava, razvoj održivog prometa i povezanosti, pametnije upravljati resursima i razvojem pametnih vještina. Tako se nastoji postići održivost, inovativnost i otpornost turizma. Predviđeno je omogućavanje pametne mikro-regionalne specijalizacije u različitim nišama specifičnih oblika turizma kroz razvoj funkcionalnih i održivih turističkih regija, radi ponude cjelovitog turističkog doživljaja, produljenja sezone i pomaka turističkim proizvodima više dodane vrijednosti.¹¹³

U Komunikaciji Komisije o proračunu Europske Unije navedeno je da će „*ruralna područja imati vitalnu ulogu u postizanju zelene tranzicije i ispunjavanju ambicioznih europskih klimatskih i okolišnih ciljeva*“. Stoga je Komisija predložila pojačanje proračuna Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj za 15 milijardi eura¹¹⁴

Svjetska turistička organizacija vidi turizam kao *spas za ruralne zajednice, osiguravajući radna mjesta, podržavajući ruralna poduzeća i štiteći prirodnu i kulturnu*

¹¹¹ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol 3/07.

¹¹² **Razvojna strategija Karlovačke županije 2020+**, Glasnik Karlovačke županije broj 26a/19.

¹¹³ **Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine**, Narodne novine 13/2021

¹¹⁴ de Luca, C., Tondelli, S., Åberg, H.: "The Covid-19 pandemic effects in rural areas: Turning challenges into opportunities for rural regeneration", <http://www.tria.unina.it/index.php/tema/article/view/6844>, 19.6.2020., str. 119-132

baštinu. Naglasili su i njegovu ulogu u pomaganju ruralnim područjima oporaviti se od utjecaja pandemije, te izgradnji budućnosti.¹¹⁵

Generalski Stol ima resurse za razvoj mnogih specifičnih oblika turizma koji se odvijaju na ruralnom području. Za izletnički turizam postoje prirodni i antropogeni resursi koji se mogu obići u jednom danu. Za rekreativni turizam, na raspolaganju su rijeke Mrežnica i Dobra na kojima se može plivati, ploviti čamcima, voziti rafting, te provoditi razne druge aktivnosti. Za lovni i ribolovni turizam postoje resursi i udruge koje mogu pomoći u razvoju. Cikloturizam je također prilika za razvoj turizma, s obzirom da na županijskoj razini postoji plan razvoja cikloturizma putem izgradnje biciklističkih staza.¹¹⁶

Postoje temelji za razvoj ruralnog turizma, s obzirom da ovaj kraj ima dugu poljoprivrednu tradiciju i ruralni karakter naselja. Trenutno nema poljoprivrednih gospodarstava koja nude turističke usluge. Ovisno o zainteresiranosti i isplativosti, te uz pravovaljanu informiranost i poticaj, to se može promjeniti, te u ponudu uvesti usluge ruralnog turizma kao dodatni izvor prihoda. Turistima mogu ponuditi smještaj, proizvode, mogućnosti upoznavanja tradicije i običaja, sudjelovanje u radu, rekreaciju, te ostale aktivnosti. Postojeće tradicionalne građevine mogu biti renovirane u izvornom stilu. Razvoj ruralnog turizma može doprinjeti razvoju ruralnih područja, te dati mnoge druge pozitivne učinke ovome kraju.

6.2.2. Prijedlozi mjera i radnji za razvoj ruralnog turizma

Generalski Stol može osmisliti turističku politiku za razvoj ruralnog turizma. Turistička politika je *ukupnost smišljenih akcija organiziranih skupina usmjerenih na postizanje ciljeva od šireg interesa*.¹¹⁷ Može biti usklađena i koordinirana sa ciljevima susjednih naselja, Karlovačke županije i Republike Hrvatske. Strategija se može osmisliti prema ključnim odrednicama svih modela razvoja ruralnog turizma u Europi, a tu su uključeni: stvaranje institucionalnog okvira za razvoj, organizirani pristup razvoju i marketingu, diferenciranje turističkih proizvoda, financijska, marketinška i

¹¹⁵ Ministarstvo turizma i sporta, <https://mint.gov.hr>

¹¹⁶ Operativni plan razvoja cikloturizma Karlovačke županije. Zagreb: Institut za turizam. 2017.

¹¹⁷ Demonja, D, Ružić, P.: *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Samobor, 2010., str. 95

savjetodavna podrška poduzetnicima, te proizvodno, tematsko i kvalitativno označavanje smještajnih objekata.¹¹⁸

Lokalna i nacionalna vlast mogu poduzeti različite mjere za poticanje razvoja ruralnog turizma. Generalski Stol može, na primjer, smanjiti lokalne poreze. Godišnji paušal poreza na dohodak po osnovi iznajmljivanja stanova, soba i postelja putnicima i turistima (po krevetu), po osnovi organiziranja kampova (po smještajnoj jedinici), te po osnovi organiziranja robinzonskog smještaja (po smještajnoj jedinici u objektu za robinzonski smještaj) iznosi 150,00 kuna godišnje.¹¹⁹ Porez na potrošnju od tri posto plaća se na potrošnju pića u ugostiteljskim objektima.¹²⁰ Porez na kuće za odmor iznosi 15 kuna po metru kvadratnome korisne površine.¹²¹

Prema Udruzi ruralnog turizma Hrvatske, država treba poduzeti financijske, normativne i promotivne mjere za razvoj ruralnog turizma.

Financijske mjere uključuju smanjenje poreza na dodanu vrijednost za ugostiteljske i turističke usluge na 10%, ukidanje istog na prodaju poljoprivrednih proizvoda i prerađevina proizvedenih i plasiranih u vlastitoj turističkoj ponudi, zatim pokrivanje troškova plaće radnika i doprinosa u iznosu od 50%, ukidanje obaveze plaćanja članarine u Hrvatskoj obrtničkoj komori i Hrvatskoj gospodarskoj komori, te smanjenje boravišne pristojbe za 50%.¹²²

Normativne mjere uključuju definiranje ruralnog turizma i njegovih odrednica u posebnom zakonu (uz prateće podzakonske akte), izrada pravilnika o pružanju ugostiteljskih i turističkih usluga na poljoprivrednim gospodarstvima, razdvajanje kontinentalnog i primorskog turizma u novoj strategiji razvoja turizma, te određivanje specijaliziranih djelatnika zaduženih za seoski turizam u Ministarstvu turizma i Ministarstvu poljoprivrede i/ili osnivanje zajedničkog ureda za seoski turizam radi pružanja stručne pomoći i razvoja seoskog turizma.¹²³

¹¹⁸ Demonja, D, Ružić, P.: *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Samobor, 2010., str. 257

¹¹⁹ **Odluka o visini paušalnog poreza za djelatnosti iznajmljivanja i smještaja u turizmu**, *Glasnik Općine Generalski Stol* 1/19, čl. 2.

¹²⁰ **Odluka o lokalnim porezima Općine Generalski Stol**, *Glasnik Općine Generalski Stol* 1/18, čl. 3.

¹²¹ *Ibid*, čl. 4.

¹²² Turistički news portal HrTurizam.hr, <https://hrturizam.hr>

¹²³ *Ibid*

Promotivne mjere uključuju provođenje nacionalne promotivne kampanje popularizacije dolaska na selo, boravka u prirodi, konzumacije domaćih proizvoda, upoznavanje s kulturnom i prirodnom baštinom, te neotkrivenih područja Hrvatske.¹²⁴

Generalski Stol ima priliku dobiti zakonom zaštićena područja kao privlačne resurse koji bi dodatno pogodovali zadržavanju turista. Postoji mogućnost da se rijeka Mrežnica zaštiti kao park prirode ili regionalni park, a Dobra kao značajni krajobraz.¹²⁵

6.2.3. Ruralni turizam u kontekstu održivog razvoja i pandemije Covid-19

Generalski Stol može se voditi prema načelima održivog razvoja ruralnog turizma, koji se definira kao *proces koji omogućuje njegov rast i razvoj bez oštećivanja i iscrpljivanja čimbenika na kojima se temelji*.¹²⁶ Neki od čimbenika su zdrava klima, nezagađeni zrak, tlo, voda, odsutnost buke, očuvana priroda, te očuvano graditeljsko nasljeđe.¹²⁷ Ovakav razvoj pomaže u očuvanju lokalnog identiteta, tradicije i običaja, štiti okoliš, jača autohtonu, tradicijsku i ekološku proizvodnju, te razvoju ruralnih krajeva. Razvoj ruralnog turizma može se ubrzati objedinjavanjem turizma i proizvodnje hrane, čime bi se generirali dodatni ekonomski učinci.¹²⁸

U razvoju ruralnog turizma, potiče se holistički pristup, odnosno razmatranje koncepta ruralnog razvoja u njegovoj složenosti. Pristup je u skladu sa modelom menadžmenta integriranog upravljanja kvalitetom, koji omogućuje razvoj ruralnog, integriranog turističkog proizvoda, zasnovanog na autentičnosti i kvaliteti, uz garanciju održivog razvoja. Tržište postavlja minimalne zahtjeve na području kvalitete, sigurnosti, higijene i komfora. Potrošači žele jasnu klasifikaciju kvalitete proizvoda, te pošten odnos cijene i kvalitete. Upravo ovaj model vodi računa o usluzi gostima i kvaliteti života na selu, te utjecaju ruralnog turizma na prirodu i okoliš. Također će omogućiti razvijanje regionalnog identiteta i postavljanje jasnih obilježja za razlikovanje od drugih područja.¹²⁹

¹²⁴ Turistički news portal HrTurizam.hr, <https://hrturizam.hr>

¹²⁵ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol 3/07.

¹²⁶ Bartoluci, M., Hendija, Z., Petračić, M.: „**Pretpostavke održivog razvoja ruralnog turizma u kontinentalnoj Hrvatskoj**“, <https://hrcak.srce.hr/160095>, 6.4.2021., str. 141-158

¹²⁷ Ibid

¹²⁸ Ibid

¹²⁹ Geić, S.: **Menadžment selektivnih oblika turizma**, Sveučilište u Splitu, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, Split, 2011., str. 389

Dodatna prednost ruralnog turizma je mogućnost isplative organsko-biološke poljoprivredne proizvodnje usmjerene zahtjevnijim potrošačima kao što je osviješteni turist ruralnog turizma. Oni traže gospodarstvo na kojem će poslužiti hranu od namirnica proizvedenih na organsko-biološki način, i gdje će se upoznati sa postupcima proizvodnje, te će proizvode eventualno ponijeti kući.¹³⁰

Ruralni turizam pokazao se kao oblik turizma prilagodljiv izvanrednim okolnostima koje uključuju ograničenja u kretanju i promjene navika turista. U većini slučajeva, ruralna područja pokazala su se kao sigurna skloništima u odnosu na urbane aglomeracije zbog niže stope zaraze i boljih svakodnevnih životnih uvjeta tijekom zatvaranja.¹³¹ Neposredna ograničenja imala su mali utjecaj na ruralni turizam.¹³² Prema istraživanju iz Poljske, vlasnici farmi su ostvarili dobit od agroturizma, što je dokaz isplativosti vođenja agroturizma tijekom pandemije. Utjecaj na dobit bio je najveći na malim poljoprivrednim gospodarstvima, kao jedinim izvorom prihoda.¹³³ Ljudi koji žive u malim stanovima u gusto naseljenim gradovima prepoznali su mogućnosti uživanja u ruralnom krajoliku, lokalne sigurne proizvodnje i dostave hrane, mogućnosti socijalnog distanciranja, te širenja dostupnih otvorenih javnih površina.¹³⁴

Ruralna gospodarstva pokazala su se otporna i prilagodljiva u krizama.¹³⁵ Otpornost se određuje sposobnošću brzog reagiranja na poremećaje i vraćanja u stabilnost.¹³⁶ Očituje se kroz raspršenost stanovništva i tradiciju rada u kući. Gospodarstva su se suočila sa krizama kroz supružnički i kućanski rad na fleksibilnoj neplaćenju osnovi, smanjenje potrošnje kućanstava i ulaganja, te inovacije u prilagodbi

¹³⁰ Bartoluci, M., Hendija, Z., Petračić, M.: „**Pretpostavke održivog razvoja ruralnog turizma u kontinentalnoj Hrvatskoj**“, <https://hrcak.srce.hr/160095>, 6.4.2021., str. 141-158

¹³¹ de Luca, C., Tondelli, S., Åberg, H.: „**The Covid-19 pandemic effects in rural areas: Turning challenges into opportunities for rural regeneration**“, <http://www.tria.unina.it/index.php/tema/article/view/6844>, 19.6.2020., str. 119-132

¹³² Vaishar, A., Štastná, M.: „**Impact of the COVID-19 pandemic on rural tourism in Czechia Preliminary considerations**“, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13683500.2020.1839027>, 1.11.2020.

¹³³ Roman, M., Grudzień, P.: „**The Essence of Agritourism and Its Profitability during the Coronavirus (COVID-19) Pandemic**“, <https://www.mdpi.com/2077-0472/11/5/458>, 18.5.2021.

¹³⁴ de Luca, C., Tondelli, S., Åberg, H.: „**The Covid-19 pandemic effects in rural areas: Turning challenges into opportunities for rural regeneration**“, <http://www.tria.unina.it/index.php/tema/article/view/6844>, 19.6.2020., str. 119-132

¹³⁵ Phillipson, J., Gorton, M., Turner, et al.: „**CRE Briefing: Covid-19 and rural economies**“, https://www.researchgate.net/publication/340840269_CRE_Briefing_Covid19_and_rural_economies, 15.6.2021.

¹³⁶ Chebli, A., Foued, B.S.: „**The impact of Covis-19 on tourist consumption behaviour: a perspective article**“, <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/102910>, 21.7.2020., str. 196-207

izvanrednim situacijama. Također je potreban međusektorski odgovor mjerama poticanja potražnje i proizvodnje, te iskorištavanja novih tržišta.¹³⁷ Sudionici ruralnog turizma na internetskoj stranici projekta Ruritage mogu pronaći iskustva otpornosti tijekom pandemije, odnosno primjere nošenja s hitnim situacijama kroz unapređenje lokalne, prirodne i kulturne baštine.¹³⁸

6.3. Izazovi razvoja ruralnog turizma u Općini Generalski Stol

6.3.1. Izazovi na području gospodarstva i infrastrukture

Generalski Stol ima demografskih problema sa depopulacijom i starenjem stanovništva, što može izazvati nedostatak radne snage. Problemi u poljoprivredi i zemljištu očituju se u usitnjenim česticama i nekonkurentnoj proizvodnji koja nije tržišno orijentirana.¹³⁹ Drugi problemi su nedostaci u tehnologiji proizvodnje i logistici, visina poreza na dodanu vrijednost na hranu, nepoštena trgovačka praksa u lancu opskrbe hranom, nedovoljna promocija proizvoda, te mali broj proizvođačkih udruženja.¹⁴⁰

Također ima nedostatke u prometnoj i komunalnoj infrastrukturi. Povezanost unutar naselja je djelomično dobra. Do nekih naselja može se doći samo neasfaltiranim prometnicama uskog profila. Željeznička mreža je dotrajala i ima nisku tehničku razinu kapaciteta. Istočno od Mrežnice nije riješen vodoopskrbni sustav. Stanovništvo dobiva vodu akumulacijom kišnice u cisternama ili dovozeći sa udaljenih izvora ili vodovoda. Odvodnja otpadnih voda rješava se septičkim jamama za svaki objekt posebno, ne postoji sustavno zbrinjavanje.¹⁴¹

¹³⁷ Phillipson, J., Gorton, M., Turner, et al.: „**CRE Briefing: Covid-19 and rural economies**“, https://www.researchgate.net/publication/340840269_CRE_Briefing_Covid19_and_rural_economies, 15.6.2021.

¹³⁸ de Luca, C., Tondelli, S., Åberg, H.: „**The Covid-19 pandemic effects in rural areas: Turning challenges into opportunities for rural regeneration**“, <http://www.tria.unina.it/index.php/tema/article/view/6844>, 19.6.2020., str. 119-132

¹³⁹ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol 3/07.

¹⁴⁰ Gospodarski list, <https://gospodarski.hr>

¹⁴¹ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol 3/07.

6.3.2. Izazovi razvoja ruralnog turizma u kontekstu pandemije Covid-19

Stroga ograničenja na osobno putovanje za neesencijalne svrhe više utječu na ruralna područja zbog veće raspršenosti radnih mjesta, potrošača i poslovnih usluga.¹⁴² Među poljoprivrednicima, najviše su bili pogođeni oni koji opskrbljuju ugostiteljstvo za potrošnju unutar njihovih objekata, oni koji ovise o sezonskim radnicima ili prodaji, te oni koji se oslanjaju na nepoljoprivredne izvore dohotka.¹⁴³

Trgovine imaju veliku ulogu u opskrbi lokalnog stanovništva, ali su ranjive zbog mogućnosti zaraze, zbog čega će vlasnik morati zatvoriti trgovinu i time uskratiti uslugu stanovništvu.¹⁴⁴ U slučaju velikog povećanja broja oboljelih pacijenata, Generalski Stol će imati problema sa nedostatkom kapaciteta za hospitalizaciju teško pogođenih pacijenata, jer od zdravstvenih ustanova ima jednu ambulantu.¹⁴⁵

6.4. Financiranje i marketing ruralnog turizma u Općini Generalski Stol

6.4.1. Financiranje ruralnog turizma

Ruralni turizam se može financirati iz vlastitih sredstava, bespovratnih sredstava (darovnica), kreditnih sredstava i kreditnih linija komercijalnih banaka, te sredstava Europske unije.¹⁴⁶ Postoji četiri modela financiranja, a to su: javno financirani projekti (obično na razini države), komercijalni (privatni) projekti, javno-privatni projekti, te subvencionirani komercijalni projekti.¹⁴⁷

Financiranje se može provoditi potporama: ministarstva nadležnih za poslove turizma, poljoprivrede i ruralnog razvoja, županija i jedinica lokalne samouprave, međunarodnih institucija relevantnih za ruralni turizam, te kreditnim linijama Hrvatske banke za obnovu i razvoj¹⁴⁸. U nastavku su navedeni trenutno aktivni programi.

¹⁴² Agnoletti, M., Manganelli, S., Piras, F.: „Covid-19 and rural landscape: The case of Italy“, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016920462030815X>, 24.9.2020.

¹⁴³ Ibid

¹⁴⁴ Ibid

¹⁴⁵ Centar zdravlja.hr, <https://www.centarzdravlja.hr>

¹⁴⁶ Bartoluci, M., Starešinić, Z., Franić, D.M., Bartoluci, F.: "Sredstva EU fondova u funkciji razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj", <https://hrcak.srce.hr/201212>, 1.7. 2021., str. 63-78

¹⁴⁷ Krajinović, A., Čičin-Šain, D., Predovan, M.: "Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma – problemi i smjernice", <https://hrcak.srce.hr/68201>, datum, str. 30-45

¹⁴⁸ Demonja, D, Ružić, P.: *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Samobor, 2010., str. 135.

Generalski Stol objavio je „Program potpora u poljoprivredi na području Općine Generalski Stol za razdoblje 2021.-2023. godine“.¹⁴⁹ Karlovačka županija objavila je sljedeće programe: „Program subvencioniranja kamate na poduzetnički kredit“, „Program potpora male vrijednosti u poljoprivredi i ruralnom razvoju u Karlovačkoj županiji za razdoblje 2021.-2023. godine“, „Program unaprjeđenja gospodarstva Karlovačke županije u 2021. godini“ te „Program poticanja ravnomjernog razvitka Karlovačke županije u 2021. godini“¹⁵⁰.

Na kraju, postoji mogućnost financiranja razvoja ruralnog turizma iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Središnje koordinacijsko tijelo nadležno za upravljanje fondovima je Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije.¹⁵¹ Javni pozivi na natječaje mogu se pronaći na internetskim stranicama Ministarstva poljoprivrede, Programa ruralnog razvoja i Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. Mjere obuhvaćaju financiranje proizvodnje, prodaje, obnove, usluge, restrukturiranja, modernizacije, povećanja konkurentnosti, suradnje, tekuće troškove, animacije, te očuvanja okoliša.¹⁵²

6.4.2. Marketing ruralnog turizma

Marketing u turizmu je *sustavno i koordinirano prilagođavanje politike turističkih poduzeća i turističke politike na lokalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, da bi se postiglo optimalno zadovoljenje potreba određenih skupina potrošača i tako stvorio profit*.¹⁵³ Njegovi nositelji su subjekti turističke ponude, odnosno svi koji sa proizvodima i uslugama sudjeluju na turističkom tržištu i kroz turističku potrošnju zadovoljavaju potrebe turista.¹⁵⁴

Ciljevi marketinga s obzirom na razinu formiranja i područje koje pokrivaju mogu biti opći ili generalni (smjernice za donošenje i provođenje mjera) i specijalni (smjernice za formiranje i upotrebu instrumenata marketinga).¹⁵⁵ Postoje i strateški ciljevi (u

¹⁴⁹ **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol 3/07.

¹⁵⁰ Karlovačka županija, <https://www.kazup.hr>

¹⁵¹ Bartoluci, M., Starešinić, Z., Franić, D.M., Bartoluci, F.: **"Sredstva EU fondova u funkciji razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj"**, <https://hrcak.srce.hr/201212>, 1.7. 2021., str. 63-78

¹⁵² Program ruralnog razvoja, <https://ruralnirazvoj.hr/>

¹⁵³ Pavlo, R.: **Ruralni turizam Istre: pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva**, Institut za poljoprivredu i turizam, Pula, 2011., str. 136.

¹⁵⁴ Ibid, str. 136.

¹⁵⁵ Ibid

sklopu globalne turističke politike: povećanje broja noćenja, iskorištenosti kapaciteta, potražnje, turističke potrošnje, prosječnog boravka, zadržavanje pozicije na turističkom tržištu), te operativni ciljevi (odnosno ciljevi poduzeća uključenih u razvoj turizma, te sudjeluju u ostvarivanju strateških ciljeva).¹⁵⁶

U ruralnom turizmu postoje neke specifičnosti u upravljanju marketingom. Pojedinačne jedinice ruralnog turizma su previše ograničene da bi samostalno koristile marketinške alate, zbog čega je poželjno marketinško umrežavanje. Turistički proizvod ruralnog turizma nastaje kao kombinacija agroturizma i drugih oblika ruralnog turizma.¹⁵⁷ Zbog tih specifičnosti, destinaciju treba ponuditi kao paket turističkih usluga koji uključuje pojedinačne atrakcije raznih oblika turizma, odnosno kao jednu cjelinu povezanu sa odgovarajućim smještajem, ugostiteljstvom i ostalim uslugama.¹⁵⁸

Prodaja može biti direktna i indirektna, ovisno o organizaciji.¹⁵⁹ Indirektna prodaja se odnosi na prodaju putem turističke agencije, koja mora obuhvatiti cijelu turističku ponudu. Direktna prodaja se odnosi na osobnu prodaju, a sastoji se od individualne komunikacije s kupcima.¹⁶⁰

Gosti ruralnog turizma imaju višu platežnu moć, ali širina ponude može odgovarati i onima niže platežne moći. Dolaze iz visoko urbaniziranih sredina. Kroz višekratno korištenje godišnjeg odmora traže upoznavanje doživljaja i iskustva, koristeći prostorne i kulturno-socijalne potencijale.¹⁶¹ Relevantni tržišni segmenti su:

- Jednodnevni posjetitelji - važan segment, posebno u blizini većih urbanih centara i velikih turističkih aglomeracija
- Posjetitelji na kratkom odmoru - dijele odmor u više kraćih segmenata kako bi doživili više u manje vremena,

¹⁵⁶ Pavlo, R.: **Ruralni turizam Istre: pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva**, Institut za poljoprivredu i turizam, Pula, 2011., str. 137.

¹⁵⁷ Krajinović, A., Čičin-Šain, D., Predovan, M.: "**Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma – problemi i smjernice**", <https://hrcak.srce.hr/68201>, 1.7.2021., str. 30-45

¹⁵⁸ Šťastná, M., Vaishar, A., Ryglová, K., Rašovská, I., Zámečník, S.: "**Cultural Tourism as a Possible Driver of Rural Development in Czechia. Wine Tourism in Moravia as a Case Study**", https://www.researchgate.net/publication/344737293_Cultural_Tourism_as_a_Possible_Driver_of_Rural_Development_in_Czechia_Wine_Tourism_in_Moravia_as_a_Case_Study, 23.3. 2021, str. 292-311

¹⁵⁹ Pavlo, R.: **Ruralni turizam Istre: pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva**, Institut za poljoprivredu i turizam, Pula, 2011, str. 143.

¹⁶⁰ Ibid, str. 144.

¹⁶¹ Geić, S.: **Menadžment selektivnih oblika turizma**, Sveučilište u Splitu, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, Split, 2011., str. 371.

- Obitelji s djecom - posebno važan segment, treba voditi računa o posebnim potrebama kao to su sigurnost i zabava za djecu,
- Individualni turisti treće dobi - posebno cijene ruralnu tradiciju, mir i mogućnost za laganu rekreaciju,
- Grupe posebnih interesa - homogene skupine turista s posebnim interesima u ruralnom prostoru (biciklisti, šetači, eno-gastronomi, promatrači ptica...),
- Grupe školaraca, društava i udruga – škole, klubovi, udruženja mladeži i seniora koji organiziraju grupna putovanja kao dio edukacije i rekreacije.¹⁶²

Prilikom izvanrednih situacija kao što je pandemija, sudionici bi se trebali više usredotočiti na strategije lojalnosti, umjesto na privlačenje novih klijenata.¹⁶³

Promocija je moguća putem različitih kanala komunikacije, kao što su masovni mediji (televizija, radio, novine), internet (web stranica, newsletter, društvene mreže), organizacije (turističke zajednice, turističke agencije, kampanje) i ostalo.

Udruga ruralnog turizma Hrvatske i Ministarstva turizma i sporta stvorili su on-line aplikaciju *moj-seoski.hr*, koja skuplja podatke o dionicima seoskog turizma, s ciljem stvaranja Digitalnog kataloga seoskog turizma Republike Hrvatske. Korisnicima omogućuje besplatnu promociju putem web stranice Hrvatske turističke zajednice.¹⁶⁴

Za područje Karlovačke županije razvijena je mobilna aplikacija digitalne turističke kartice *In medias res*, koja gostima omogućuje uštede na smještaj, izletničke programe, restorane, ulaznice za muzeje i atrakcije, događanja i manifestacije, te na autohtone suvenire i proizvode lokalnih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.¹⁶⁵

Također se mogu uključiti u nacionalnu promotivnu kampanju „*Doživi domaće. Istraži ruralnu Hrvatsku!*“, koju su pokrenuli Ministarstvo turizma i sporta, te Hrvatska turistička zajednica, s ciljem približavanja ponude hrvatskih ruralnih destinacija na

¹⁶² Geić, S.: **Menadžment selektivnih oblika turizma**, Sveučilište u Splitu, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, Split, 2011., str. 378.

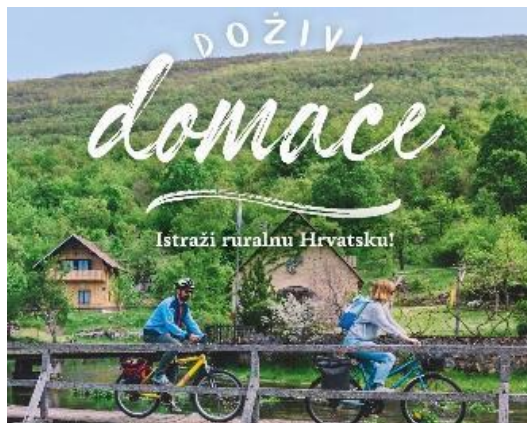
¹⁶³ Baba, C.A., Stăncioiu, A.F., Gabor, M.R., Alexe, F.A., et al.: **Considerations regarding the effects of COVID-19 on the tourism market**, https://www.researchgate.net/publication/344249393_Considerations_regarding_the_effects_of_COVID-19_on_the_tourism_market, 23.3.2021., str. 271-284

¹⁶⁴ Udruga ruralnog turizma Hrvatske, <https://idemonaselo.hr>

¹⁶⁵ Turistička zajednica Karlovačke županije, <https://visitkarlovacounty.hr>

domaćem tržištu. Provodi se na online i offline kanalima komunikacije, te kroz društvene mreže Croatia, Full of Life uz oznake *#RuralnaHrvatska* i *#DoživiDomaće*.¹⁶⁶

Slika 6. PROMOTIVNA SLIKA KAMPANJE „DOŽIVI DOMAĆE. ISTRAŽI RURALNU HRVATSKU!“

Izvor: Turistička zajednica grada Zaprrešića, <https://www.visitzapresic.hr>

Što se tiče pandemije, odredišta mogu privući posjetitelje ako pružaju sigurno i zaštićeno okruženje za putnike.¹⁶⁷ Turistički objekti mogu zatražiti oznaku „*Safe stay in Croatia*“, kojom potvrđuju i jamče poštivanje i provođenje zdravstvenih i sigurnosnih preporuka Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo.¹⁶⁸

Slika 7. OZNAKA „SAFE STAY IN CROATIA“

Izvor: Ministarstvo turizma i sporta, <https://mint.gov.hr>

¹⁶⁶ Turistički news portal HrTurizam.hr, <https://hrturizam.hr>

¹⁶⁷ Chebli, A., Foued, B.S.: "The impact of Covid-19 on tourist consumption behaviour: a perspective article", <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/102910>, 21.7.2020., str. 196-207

¹⁶⁸ Safe stay in Croatia, <https://www.safestayincroatia.hr>

7. ZAKLJUČAK

Općina Generalski Stol ima brojne pretpostavke koje omogućuju razvoj ruralnog turizma. Ima dobar geografski i prometni položaj, dobro očuvane prirodne i antropogene resurse, te dobru klimu. Stanovništvo ima dugu tradiciju u poljoprivredi. Ruralni turizam je prepoznat kao činitelj razvoja ruralnih područja u mnogim strateškim dokumentima, te od strane različitih organizacija. Ruralni turizam daje mnoge pozitivne učinke, kao što su ukupan razvoj kraja, povećanje radnih mjesta, mogućnost ostvarivanja prihoda, očuvanje prirodnih i antropogenih resursa, te razne druge mogućnosti i prednosti. Mnogi resursi još uvijek nisu, ili nisu dovoljno valorizirani da bi se koristili u turističke svrhe. Ponuda turističkih smještajnih objekata je oskudna, a sastoji se od nekoliko kuća za odmor, te bed and breakfast objekta i hostela. Prije pandemije, Općina Generalski Stol je imala preko 3.000 turističkih dolazaka, te preko 10.000 turističkih noćenja. Najveći broj turista čine turisti iz Hrvatske. Od inozemnih turista, najviše ih dolaze iz Njemačke, Slovenije, Poljske, Češke, Mađarske i Austrije. Općina Generalski Stol trenutno ima samo jednu turističku zonu, Toplice Lešće, u kojoj se nalaze ljekoviti termalni izvori. U bližoj okolini, najveću konkurenciju predstavljaju Rakovica, Karlovac, Duga Resa, Ogulin, Slunj i Netretić.

Općina Generalski Stol se susreće sa određenim problemima koji zadaju poteškoće u razvoju ruralnog turizma, kao što su nerazvijena prometna i komunalna infrastruktura, pad broja stanovnika, nedostatak glavne turističke atrakcije i uslužnih sadržaja. Također ima prijetnje u gospodarskoj stagnaciji, depopulaciji, degradaciji resursa, devastaciji okoliša zbog hidroelektrane, potresa i pandemije Covid-19.

Pandemija Covid-19 izazvala je probleme u skoro svim područjima života. Na području turizma, zbog epidemioloških mjera sprječavanja širenja pandemije, došlo je do pada turističkih putovanja, što je negativno utjecalo na sudionike u turizmu. Pandemija je izazvala promjene u organizaciji rada i navikama potrošača.

U kontekstu pandemije, ruralni turizam pokazao se kao oblik turizma koji je otporan i prilagodljiv izvanrednim okolnostima. Glavne prednosti su raspršenost stanovništva i tradicija rada u kući. Ruralna područja pokazala su se kao sigurna utočišta u usporedbi sa gradovima, zbog niže stope zaraze i boljih svakodnevnih životnih uvjeta tijekom zatvaranja. Pojedini sudionici su tako ostvarili dobit, te pokazali da se isplati voditi ruralni turizam tijekom pandemije. Prilikom razvoja ruralnog turizma, destinacija se može voditi prema načelima održivog razvoja, te primijeniti model integriranog razvoja.

S druge strane, u slučaju širenja pandemije, Općina Generalski Stol bi mogla imati problema sa strogim ograničenjima u kretanju, što će otežati dobavu nužnih potrepština. Postoji mogućnost zatvaranja trgovine ako se vlasnik zarazi, što će uskratiti uslugu lokalnom stanovništvu. Također postoji problem nedostatka kapaciteta za hospitalizaciju ozbiljno pogođenih pacijenata.

Ruralni turizam se može financirati iz različitih vlastitih i tuđih sredstava. Objavljeni su brojni natječaji za poticaje, koji mogu pomoći financirati razvoj ruralnog turizma.

Što se tiče promocije, uz običajene kanale komunikacije, sudionici ruralnog turizma mogu se priključiti novim nacionalnim kampanjama i aplikacijama koje su osmišljene za promociju ruralnog turizma.

POPIS LITERATURE

Stručna literatura

1. Demonja, D, Ružić, P.: **Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima**, Meridijani, Samobor, 2010.
2. Geić, S.: **Menadžment selektivnih oblika turizma**, Sveučilište u Splitu, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, Split, 2011.
3. Pavlo, R.: **Ruralni turizam Istre: pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva**, Institut za poljoprivredu i turizam, Pula, 2011.

Stručni članci

1. Agnoletti, M., Manganelli, S., Piras, F.: «Covid-19 and rural landscape: The case of Italy», **Landscape and Urban Planning**, Vol.204., 2020.
2. Baba, C.A., Stăncioiu, A.F., Gabor, M.R., Alexe, F.A., et al.: «Considerations regarding the effects of COVID-19 on the tourism market», **Theoretical and Applied Economics**, Vol.27., No.3., 2020., str. 271-284
3. Bartoluci, M., Hendija, Z., Petračić, M.: «Pretpostavke održivog razvoja ruralnog turizma u kontinentalnoj Hrvatskoj», **Acta Economica Et Turistica**, god.1., br.2., 2016., str. 141-158
4. Bartoluci, M., Starešinić, Z., Franić, D.M., Bartoluci, F.: «Sredstva EU fondova u funkciji razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj», **Acta Economica Et Turistica**, god.4., br.1., 2018., str. 63-78
5. Chebli, A., Foued, B.S.: «The impact of Covis-19 on tourist consumption behaviour:a perspective article», **Journal of Tourism Management Research** , Vol.7., No.2., 2020., str. 196-207
6. Čorak, S., Boranić Živoder, S., Marušić, Z.: «Opportunities for tourism recovery and development during and after COVID-19: Views of tourism scholars versus tourism practitioners», **Tourism: An International Interdisciplinary Journal**, god.68., br.4., 2020., str. 434-449
7. Grgić, I., Hadelan, L., Krznar, S.: «Može li ruralni turizam revitalizirati ruralna područja u Hrvatskoj?», **Agroeconomia Croatica**, god.7., br.1., 2017., str. 98-108

8. Krajinović, A., Čičin-Šain, D., Predovan, M.: «Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma – problemi i smjernice», **Oeconomica Jadertina**, god.1., br.1., 2011., str. 30-45
9. de Luca, C., Tondelli, S., Aberg, H.: «The Covid-19 pandemic effects in rural areas: Turning challenges into opportunities for rural regeneration», **TeMA - Journal of Land Use, Mobility and Environment**, Special Issue - Covid-19 vs City-20, str. 119-132
10. Mateescu, M.A., Muscalu, M.S., Baleanu, D.: «Trends in Tourist Services in the Context of the Pandemic», **“Ovidius” University Annals, Economic Sciences Series**, Vol.20., No.1., 2020., str. 422-428
11. Phillipson, J., Gorton, M., Turner, et al.: «CRE Briefing: Covid-19 and rural economies», 2020.
12. Radanov, P., Lešević, I.: «Rural tourism in Serbia in the age of the Coronavirus epidemic», **5th International Thematic Monograph - Modern Management Tools and Economy of Tourism Sector in Present Era**, 2020., str. 393-408
13. Roman, M., Grudzień, P.: «The Essence of Agritourism and Its Profitability during the Coronavirus (COVID-19) Pandemic», **Agriculture**, Vol.11., No.5., 2021.
14. Šťastná, M., Vaishar, A., Ryglová, K., Rašovská, I., Zámečník, S.: «Cultural Tourism as a Possible Driver of Rural Development in Czechia. Wine Tourism in Moravia as a Case Study», **European Countryside**, Vol.12., No.3., 2020., str. 292-311
15. Vaishar, A., Šťastná, M.: «Impact of the COVID-19 pandemic on rural tourism in Czechia Preliminary considerations», **Current Issues in Tourism**, 2020.
16. Wojcieszak-Zbierska, M.M., Jęczmyk, A., Zawadka, J., Uglis, J.: «Agritourism in the Era of the Coronavirus (COVID-19): A Rapid Assessment from Poland», **Agriculture**, Vol.10., No.9., 2020.

Znanstveni i stručni rad u zborniku i zbirci radova

1. Čorak, S., Gjurašić, M., ur. (2021) *COVID-19: prijetnja i prilika za HR turizam*. Zagreb: Institut za turizam

Diplomski radovi

1. Kolić, I., (2016), **Rozalice kao usmenoknjiževni minijaturni oblik**, Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci
2. Malović, L., (2020), **Bećarac kao usmenoknjiževni oblik**, Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište Jurje Dobrile u Puli

Internetske stranice

1. AirBnb, <https://hr.airbnb.com>
2. Booking.com, <https://www.booking.com>
3. Centar zdravlja.hr, <https://www.centarzdravlja.hr>
4. Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr>
5. Energetika.net, <http://www.energetika-net.com/>
6. Gospodarski list, <https://gospodarski.hr>
7. Hrvatska turistička zajednica, <https://croatia.hr>
8. Kaportal.net, <https://kaportal.net.hr>
9. Karlovačka županija, <https://www.kazup.hr>
10. Koronavirus.hr, <https://www.koronavirus.hr>
11. Ministarstvo turizma i sporta, <https://mint.gov.hr>
12. Natura 2000, <https://natura2000.eea.europa.eu>
13. Općina Generalski Stol, <https://generalski-stol.hr>
14. Obrtni registar, <https://pretrazivac-obrta.gov.hr>
15. Program ruralnog razvoja, <https://ruralnirazvoj.hr>
16. Registar godišnjih financijskih izvještaja, <https://rgfi.fina.hr/IzvjestajiRGFI.web>
17. Registar Kulturnih Dobra, <https://registar.kulturnadobra.hr>
18. Registar udruga Republike Hrvatske, <https://registri.uprava.hr>
19. Safe stay in Croatia, <https://www.safestayincroatia.hr>
20. Svjetska turistička organizacija, <https://www.unwto.org>
21. Turistička zajednica Karlovačke županije, <https://visitkarlovacounty.hr>
22. Turistička zajednica Područja Četiri rijeke, <https://tzp4rijeke.hr>
23. Turistički news portal HrTurizam.hr, <https://hrturizam.hr>
24. Udruga ruralnog turizma Hrvatske, <https://idemonaselo.hr>

Normativni akti

1. **Odluka o lokalnim porezima Općine Generalski Stol**, Glasnik Općine Generalski Stol, br. 1/18
2. **Odluka o visini paušalnog poreza za djelatnosti iznajmljivanja i smještaja u turizmu**, Glasnik Općine Generalski Stol, br. 1/19
3. **Pravilnik o razvrstavanju i kategorizaciji objekata u kojima se pružaju ugostiteljske usluge na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu**, Narodne novine, br. 69/17
4. **Statut Turističke zajednice Područja Četiri rijeke**, Glasnik Općine Generalski Stol, br. 4/20
5. **Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti**, Narodne Novine, br, 42/20

Strateški dokumenti

1. **Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine**, Narodne novine, br. 13/21
2. **Operativni plan razvoja cikloturizma Karlovačke županije**. Zagreb: Institut za turizam. 2017.
3. **Prostorni plan uređenja Općine Generalski Stol sa smanjenim sadržajem**, Glasnik Općine Generalski Stol, br. 3/07
4. **Razvojna strategija Karlovačke županije 2020+**, Glasnik Karlovačke županije, br. 26a/19.
5. Statistički podaci iz Turističke zajednice Karlovačke županije

POPIS SLIKA

Slika 1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ OPĆINE GENERALSKI STOL	3
Slika 2. SLAP NA RIJECI MREŽNICI	6
Slika 3. CRKVA SVETOG ANTUNA PADOVANSKOG I KAPELA POKLONAC	9
Slika 5. TOPLICE LEŠĆE.....	Error! Bookmark not defined.0
Slika 6. PROMOTIVNA SLIKA KAMPANJE „DOŽIVI DOMAĆE. ISTRAŽI RURALNU HRVATSKU!“	41
Slika 7. OZNAKA „SAFE STAY IN CROATIA“.....	41

POPIS TABLICA

Tablica 1. TURISTIČKI DOLASCI I TURISTIČKA NOĆENJA DOMAĆIH I STRANIH TURISTA U RAZDOBLJU 2018.-2020. GODINE U OPĆINI GENERALSKI STOL ..	17
Tablica 2. DOLASCI I NOĆENJA TURISTA U KARLOVAČKOJ ŽUPANIJI 2020. GODINE	28

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. UDIO TURISTA U UKUPNOM BROJU TURISTIČKIH DOLAZAKA PREMA PORIJEKLU U RAZDOBLJU 2018. – 2020. U GENERALSKOM STOLU ..	18
Grafikon 2. UDIO TURISTA U UKUPNOM BROJU TURISTIČKIH NOĆENJA PREMA PORIJEKLU U RAZDOBLJU 2018. – 2020. U GENERALSKOM STOLU.....	18
Grafikon 3. UDIO DRŽAVA U UKUPNOM BROJU STRANIH TURISTA 2018. GODINE	19
Grafikon 4. UDIO DRŽAVA U UKUPNOM BROJU STRANIH TURISTA 2019. GODINE	20
Grafikon 5. UDIO DRŽAVA U UKUPNOM BROJU STRANIH TURISTA 2020. GODINE	20

POPIS GRAFIČKIH PRIKAZA

Grafički prikaz 1. SWOT ANALIZA OPĆINE GENERALSKI STOL	29
--	----